

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ

Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: **Державна політика регіонального розвитку України**

Виконала: студентка магістратури за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування заочної форми навчання

Войтович Віта Ігорівна

Керівник: к.е.н, доцент

Терещенко Т.В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент:

Хмельницький – 2022 рік

АНОТАЦІЯ

ВОЙТОВИЧ В.І. – Державна політика регіонального розвитку України.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Робота присвячена важливій науковій проблемі, пов'язаній з обґрунтуванням перспективних напрямів розвитку регіону в контексті європейської інтеграції.

У першому розділі магістерської роботи розглянуто основні теоретичні аспекти реалізації державної політики регіонального розвитку. Проаналізовано основні наукові підходи до трактування сутності регіонального розвитку, а також розкрито зміст державної політики його забезпечення. Також систематизовано європейський досвід забезпечення регіонального розвитку.

У другому розділі представлена загальна характеристика основних показників розвитку регіонів України. Також автором здійснено оцінку результативності державної політики забезпечення регіонального розвитку.

У третьому розділі роботи обґрунтовано напрями державної політики забезпечення регіонального розвитку у воєнний та поствоєнний період. Зокрема, обґрунтовано основні пріоритети державної політики відновлення регіонів в умовах війни, що так важливо сьогодні, коли значна частина регіонів України зруйнована і потребує відновлення та розбудови. Також у цьому розділі окрема увага присвячена питанню адаптації провідного європейського досвіду державної політики регіонального розвитку в Україні. У його рамках запропоновано використовувати інтегрований підхід до політики регіонального розвитку. Інтегрований регіональний розвиток включає два формати інтегрованості: горизонтальну та вертикальну інтегрованість – узгодження регіональних планових документів розвитку з ієрархічно вищими системами – державними плановими документами (стратегіями, програмами, проектами)

Ключові терміни: державна політика, регіон, розвиток, регіональний розвиток.

SUMMARY

Voytovych V.I. - State policy of regional development of Ukraine.

Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 281 Public management and administration.

The work is devoted to an important scientific problem related to the substantiation of the perspective directions of the region's development in the context of European integration.

In the first chapter of the master's thesis, the main theoretical aspects of the implementation of the state policy of regional development are considered. The main scientific approaches to the interpretation of the essence of regional development are analyzed, as well as the content of the state policy of its support is revealed. The European experience of ensuring regional development is also systematized.

The second chapter presents a general description of the main indicators of the development of the regions of Ukraine. The author also evaluated the effectiveness of the state policy of ensuring regional development.

The third section of the work substantiates the directions of the state policy of ensuring regional development in the war and post-war period. In particular, the main priorities of the state policy for the restoration of regions in war conditions are substantiated, which is so important today, when a large part of the regions of Ukraine is destroyed and in need of restoration and development. Also, in this section, special attention is devoted to the issue of adapting the leading European experience of the state policy of regional development in Ukraine. Within its framework, it is proposed to use an integrated approach to regional development policy. Integrated regional development includes two formats of integration: horizontal and vertical integration - coordination of regional development planning documents with hierarchically higher systems - state planning documents (strategies, programs, projects)

Key terms: state policy, region, development, regional development.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	7
1.1. Сутність регіону та основні принципи державної політики регіонального розвитку.....	7
1.2. Європейський досвід забезпечення регіонального розвитку	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	18
2.1. Загальна характеристика основних показників розвитку регіонів України	18
2.2. Оцінка результативності державної політики регіонального розвитку.....	28
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ОКРЕМИХ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	40
3.1. Основні пріоритети державної політики відновлення регіонів в умовах війни	40
3.2. Адаптація європейського досвіду державної політики регіонального розвитку в Україні: інтегрований підхід	56
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування дієвої політики регіонального розвитку в Україні потребує не тільки застосування комплексних процесів децентралізації, які, власне, і відбуваються сьогодні в умовах реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а й впровадження практичних інструментів політики. Такі інструменти мають робити акцент на внутрішніх факторах розвитку. До таких факторів відносяться можливості, знання та процеси, які регіональні суб'єкти політики фактично використовують в ході її розробки та реалізації.

Активізація місцевої ініціативи щодо формування власної політики розвитку відбувається шляхом встановлення партнерських відносин з усіма акторами, які не тільки розуміють ситуацію, що склалась у регіоні сьогодні, але й мають уяву щодо змінення та поліпшення стану території в майбутньому. Такі перші кроки у розробці політики регіонального розвитку за новим підходом потребують підтримки регіональних органів влади. Ці зусилля у середньо- та довгостроковій перспективі призводять до того, що зовнішні впливи у вигляді державної політики регіонального розвитку потрапляють на більш благодатний ґрунт.

Проблеми формування державної політики регіонального розвитку широко досліджуються як у межах науки державного управління так і вченими-економістами. Йдеться насамперед про праці таких українських і зарубіжних вчених як В. Антонов, В. Бабаєв, О. Бобровська, З. Варналій, В. Геєць, М. Долішній, В. Мамонова, К. Мезенцев, М. Мельник, Ю. Наврузов, С. Романюк, А. Ткачук, О. Топчієв, Т. Уманець та ін.

Мета та завдання дослідження. *Метою дослідження* виступає узагальнення теоретичних аспектів та обґрунтування практичних пропозицій щодо удосконалення державної політики регіонального розвитку. У відповідності до мети були поставлені та послідовно вирішувались такі **завдання:**

Визначити сутність регіону та основні принципи державної політики регіонального розвитку.

Вивчити європейський досвід забезпечення регіонального розвитку.

Надати загальну характеристику основних показників розвитку регіонів України.

Надати оцінку результативності державної політики регіонального розвитку.

Обґрунтувати основні пріоритети державної політики відновлення регіонів в умовах війни.

Запропонувати шляхи адаптації європейського досвіду державної політики регіонального розвитку в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з реалізацією державної політики забезпечення регіонального розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти реалізації державної політики регіонального розвитку.

Методи дослідження. У магістерській роботі було застосовано цілу низку загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження в сфері публічного управління та адміністрування, зокрема: системний метод, метод узагальнення, порівняльний, табличний та графічний тощо.

Інформаційними джерелами дослідження є закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, фундаментальні праці з економічної теорії та теорії публічного управління, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем теорії та практики удосконалення державної політики забезпечення регіонального розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що здійснені у роботі висновки, узагальнення та пропозиції можуть бути використані при розробці проектів рішень щодо державної політики забезпечення розвитку регіонів України.

РОЗДІЛ 1 НАУКОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Зміст та основні принципи державної політики регіонального розвитку

Дивлячись на хронологію формування державної політики розвитку, можна сказати, що регіональний розвиток з'явився дещо пізніше за інші заходи у цій сфері, які були реалізовані у ХХ ст. [14, с. 65–71; 43; 45, с. 11 -117;]. У дев'ятнадцятому та більшій частині ХХ століття втручання держави в ринкову економіку було мінімальним і було спрямоване на забезпечення базових умов для інвестицій та торгівлі по всій країні або на вирішення проблем окремих галузей. У таких умовах у більшості країн із ринковою економікою індустріалізація проходила без спеціального державного регулювання.

Держава сприяє економічному розвитку у випадках загрози національній обороні або панування у певних галузях. Наприклад, у ХІХ столітті Великобританія та Пруссія зберегли свої основні галузі промисловості. Після економічної кризи 1930-х рр., особливо в період Другої світової війни, участь держави в регулюванні ринків набула масового та консолідованого характеру.

У разі повоєнного відновлення уряду капіталістичних країн почали активно втручатися у ключові галузі (металургія, вугілля, сировину), і навіть у транспорт, інвестиції, забезпечення основних комунальних послуг (водопостачання, енергетика) та інших. Принципи державного втручання мали секторальний чи тематичний характері і виправдовувалися національними міркуваннями економічної консолідації та реконструкції. Заходи, що вживаються капіталістичними державами, є частиною місцевої чи регіональної політики розвитку.

Ми підсумували різницю між галузевим і територіальним підходами, які визначені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Галузевий та територіальний підходи у формуванні політики регіонального розвитку

Галузевий підхід	Територіальний підхід
Механізми економічного стимулювання розвитку територій розробляються з урахуванням впливу географічного контексту на економічну й соціальну поведінку, включаючи його економічні, соціальні, культурні та інституційні виміри.	Вимагає налагодження зв'язків між місцевими політиками і зовнішніми гравцями (наприклад, національним урядом).
Визначаються механізми, що забезпечують ефективно, інклюзивно та стале зростання.	Передбачає поєднання політичного втручання зі специфікою різних територій (включаючи їх територіальний капітал)
Сприяє покращенню процесів розроблення і впровадження економічної політики	Забезпечує уникнення ренто орієнтованої поведінки (домінування суто місцевих інтересів)
Передбачає надання преференцій суб'єктам господарювання певного виду діяльності економіки незалежно від місця реєстрації чи ведення діяльності	Сприяє активізації внутрішнього потенціалу територій і забезпеченню узгодженості різних політичних втручань.
Припускається, що розвиток пріоритетних видів економічної діяльності має вирішальний характер для всієї національної економіки, а тому потребує уваги з боку держави	Визначає наскільки розвиток певної території є важливим для всієї країни і, навпаки, наскільки національний розвиток (наприклад, спорудження нових інфраструктурних об'єктів, надання спеціальних податкових / митних преференцій тощо) впливатиме на добробут мешканців певної території.
Реалізується завдяки співпраці уряду з підприємствами-лідерами галузі, галузевими бізнес-асоціаціями і включає заходи з підвищення конкурентоспроможності галузі.	Розроблення моделей стимулювання економічного розвитку що базуються на знаннях про конкретну територію.
Проблеми, які вирішуються на основі застосування зазначеного підходу, стосуються будь-якої компанії незалежно від розміру і території ведення діяльності.	Створення умов підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення соціальної інтеграції.
Держава може розробляти політику, спрямовану на подолання наявних обмежень для зростання галузі.	Впроваджуються інтегровані системні проекти розвитку із широким територіальним впливом.
Співпрацюючи тісно з галузевими компаніями, уряд має можливість завчасно реагувати на виклики, які здатні негативно вплинути на розвиток галузі.	Довготермінові часові рамки впливу політики.

Джерело: [30].

З вищевикладеного видно, що метою регіонального підходу є створення умов розвитку територій з допомогою активізації власного потенціалу регіонів.

Слід наголосити, що реалізація державної політики регіонального розвитку має подвійний вираз: у галузевому та регіональному підходах. Заплановані показники розвитку мають бути досягнуті за рахунок реалізації низки заходів у групі галузей, що територіально розташовані в регіонах країни. Тому основою формування сучасної політики регіонального розвитку є узгодження заходів у її «регіональному» та «галузевому» інструментах [30, с.49-53].

З огляду на необхідність вирішення соціально-економічних завдань внутрішнього розвитку найбільше значення для країни має регіональна політика, що реалізується на національному та субнаціональному рівнях. Виходячи з цього, державна регіональна політика традиційно розглядається як сукупність взаємопов'язаних заходів, спрямованих на розробку та реалізацію ефективних механізмів управління економічним, соціальним, культурним та екологічним розвитком регіональних систем на основі узгодження регіональних та державних інтересів, раціональне використання обмеженого ресурсного потенціалу, наявного на місцевому рівні.

Відомо, що метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їхньої соціально-економічної єдності, підвищення рівня життя населення, створення безпечних умов, дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від місця його проживання.

Розвиток економіки України, її регіонів, подальші процеси децентралізації влади неможливі без визначення принципів політики регіонального розвитку. Згідно з Вікіпедією принцип – це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. При характеристиці різноманітних систем принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення. Принципи державної регіональної політики розглядаються в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених та в законодавчих актах, що стосуються регіонального розвитку [35].

Згідно з чинним законодавством України державна регіональна політика має базуватися на основі цілої низки принципів, основні з яких систематизовані на рисунку 1.1. зупинимося на таких принципах як:

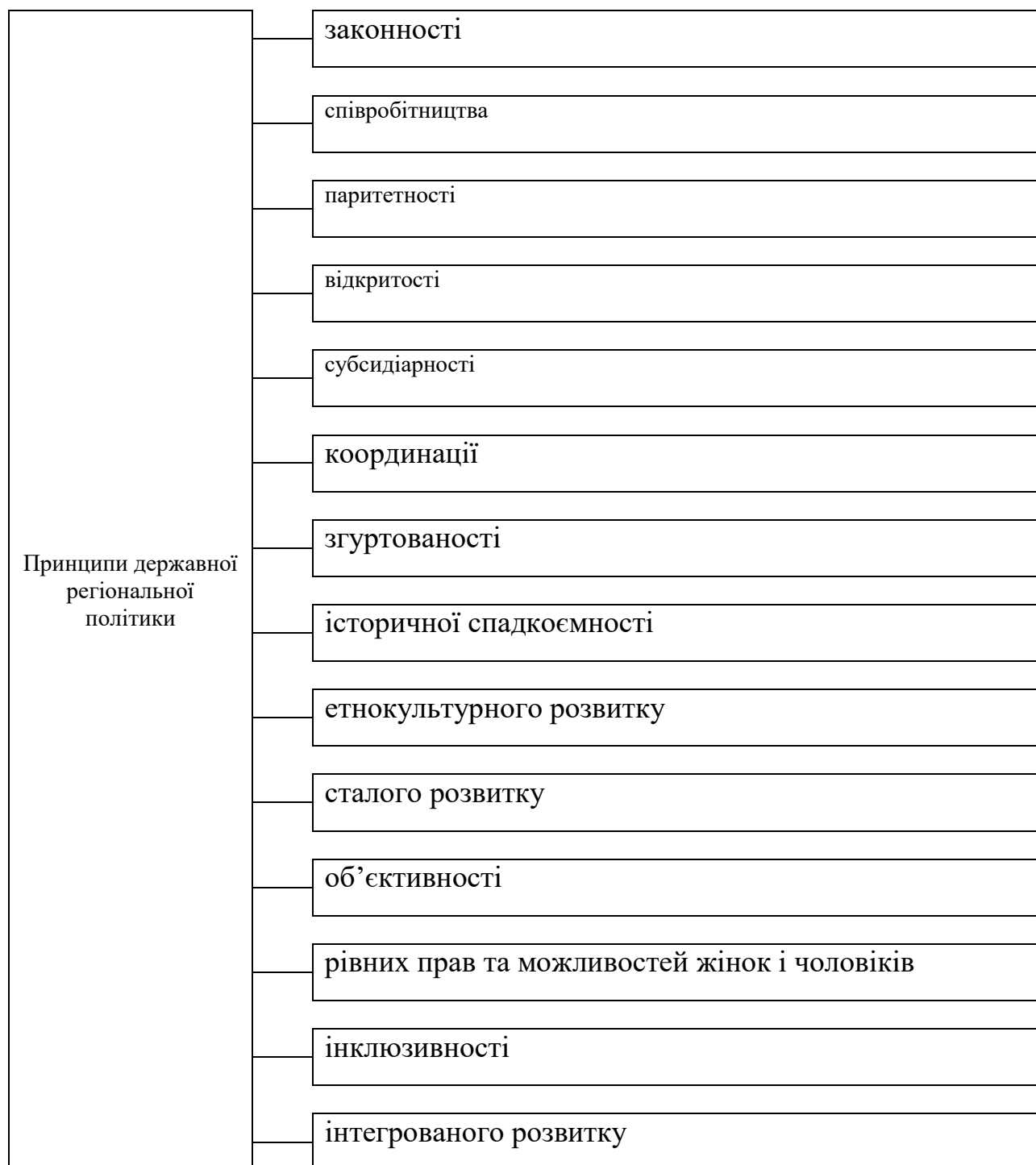

Рис.1.1. Принципи державної регіональної політики

Складено автором за даними [33].

Різні вчені називають ті чи інші принципи з різним ступенем деталізації. Найчастіше згадуються принципи партнерства, субсидіарності, координації та програмування, децентралізації, концентрації. Аналіз різних літературних

джерел щодо принципів політики регіонального розвитку дозволив зробити такі висновки. Тільки використання названих принципів у комплексі дозволить виробити регіональну політику та механізм її реалізації, здатні забезпечити розвиток регіонів у руслі сучасних світових тенденцій.

Особливо важливим є принцип відкритості, який дозволить реалізувати інтереси та потенціал усіх суб'єктів процесу регіонального розвитку у разі його розуміння та підтримки з боку всіх його учасників. Цей принцип тісно пов'язаний з реалізацією принципу громадської участі, оскільки наочність процесів, що відбуваються, спонукає громадськість робити свій внесок у розвиток території, на якій вона проживає. Знання громадськістю «больових точок» території, проблем та її можливостей не можна ігнорувати, оскільки це призведе до поверхневих, недостатньо повних висновків щодо напрямів розвитку будь-якої території. Для розвинених країн характерна широка участь громадськості у визначенні напрямів розвитку територій, і цей досвід доцільно використовувати в нашій країні, включаючи як форми, так і методи залучення громадськості до розробки напрямів розвитку території та їх реалізації. Зважаючи на принцип децентралізації, необхідно чітко визначити роль усіх його учасників у правотворчому та виконавчому процесі. Особливо важливо визначити як роль і повноваження учасників процесу, а й їх відповідальність. Основною метою державної регіональної політики було створення умов для збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення [35].

В Україні ключовими напрямками державної політики у сфері розвитку регіонів визнано такі:

- 1) стимулювання та підтримка місцевих ініціатив у сфері ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримки повноцінного довкілля, покращення якості життя людей;
- 2) зниження територіальних диспропорцій за основними показниками соціального та економічного розвитку;

- 3) відновлення областей та територіальних громад, що постраждали від збройної агресії проти України;
- 4) забезпечення конкурентоспроможності регіонів;
- 5) створення єдиної держави у соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпечному та просторовому вимірах;
- 6) визначення та визначення типів функціональних територій, реалізація на цих територіях необхідних програм та проектів регіонального розвитку, встановлення спеціальних механізмів їх підтримки державою;
- 7) створення ефективної системи охорони навколишнього середовища шляхом включення екологічної складової до документів стратегічного планування та реалізації державної регіональної політики, оцінки та зниження антропогенного та екологічного навантаження на навколишнє середовище у регіонах;
- 8) впровадження ефективних інструментів державної підтримки міжтериторіальної інтеграції, реалізації відповідних програм та проектів;
- 9) адаптація економіки регіонів до зміни клімату, посилення стійкості територіальних громад до кліматичних, демографічних та економічних викликів;
- 10) покращення ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння реалізації повноважень органами місцевого самоврядування;
- 11) створення ефективних механізмів представлення інтересів регіонів на загальнодержавному рівні та територіальних громад – на регіональному рівні;
- 12) сприяння цифровій трансформації та цифровому розвитку регіонів;
- 13) створення правової бази, необхідної для реалізації регіональної політики держави, визначеної Законом, з урахуванням документів Ради Європи та Європейського Союзу.

Основні типи моделі розвитку регіонів систематизовані у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Типи моделей розвитку регіонів

Типи моделей розвитку регіонів	Компоненти (внутрішні ресурси)
Еколого-економічна	Природні ресурси, міжгалузеві зв'язки матеріального виробництва (модель міжгалузевих балансів), виробництво забруднювальних

Інноваційно-інвестиційна	Науково-технічний потенціал, інвестиційний клімат, конкурентоспроможність регіонів, рівень і джерела фінансування інноваційних проєктів, ефективні господарські структури, орієнтовані на інтенсифікацію науково-технічного і технологічного потенціалу
Інноваційна	Науково-технічний потенціал, каталізатори і мультиплікатори інноваційного розвитку матеріального виробництва, кооперація науково-технічних відносин суб'єктів господарювання й органів регіонального та місцевого управління
Кластерна	Територіально-галузева близькість, науково-дослідні центри, доступ до знань, інформації, технологій і нововведень, інвестиційна привабливість, рівень державноприватного партнерства, замкненість виробничого циклу
Мобілізаційно-інноваційна	Сукупний регіональний потенціал, інноваційний потенціал, рівень впровадження науково-технічних розробок, територіальна інфраструктура, інвестиційна привабливість, освітньо-інтелектуальний і людський капітал
Сталий розвиток	Соціалізація, державне регулювання, суспільна відповідальність, екологічність, безпека, інформатизація, власність, корпоративна система, ринкове регулювання, алокація ресурсів

Джерело: [37].

Для успішної реалізації стратегії управління економічним розвитком регіону актуальним є створення моделі ефективного функціонування. У сучасних умовах глобалізації така модель має враховувати історичні особливості регіону, ресурсний потенціал, принципи та методи управління економічними, фінансовими, соціальними, організаційними аспектами господарської діяльності тощо. Формування шляхів регіонального розвитку потребує розробки відповідної моделі та моделювання процесів.

1.2. Європейський досвід забезпечення регіонального розвитку

Регіональна політика більшості розвинених країн включає економічні, адміністративні, законодавчі та регулятивні заходи, які спрямовані на розвиток регіонів через координацію зусиль на регіональному та місцевому рівнях з урахуванням партнерства з представниками бізнесу. Головною метою на національному рівні є стимулювання економічного розвитку, зменшення коливань макроекономічних показників, збільшення внутрішнього попиту, розширення ринків збуту [41, с. 39].

Основними інструментами сучасної регіональної політики можна вважати:

1. Планування та координація регіонального розвитку – узгоджені програми дій на державному, регіональному та місцевому рівнях щодо прискорення розвитку окремого регіону.

2. Інвестиційна програма або програма розвитку - це довгострокова програма, розроблена на основі основних засад стратегічного планування, тобто певної домовленості між відповідними державними органами, які фінансують та роблять певний внесок у реалізацію програми регіонального розвитку.

3. Загальнодержавні програми підтримки конкретних регіонів - конкретні програми, які залежать від конкретних проблем, пов'язаних з економікою, урбанізацією, екологією тощо. Тому залежно від гостроти та масштабу проблеми можуть бути розроблені конкретні територіальні програми, які будуть спрямовані на розвитку окремого регіону [41, с. 6].

Інструменти регіонального розвитку можна застосовувати різними способами. У зв'язку з цим перед розробниками відкривається ряд можливостей. Як свідчить світова практика, регіональний розвиток у багатьох випадках не пов'язаний з необхідністю реформування держави в цілому. Багато країн використовували ефективні форми втручання на регіональному рівні, які не вимагали масштабних реформ державних інститутів. Такий регіональний розвиток можна назвати функціональним. Його метою є лише економічний розвиток, який не потребує підтримки подальших політичних процесів, таких як децентралізація чи регіоналізація держави. Досвід різних розвинених країн показує, що реалізація регіонального розвитку в виключно економічних рамках цілком можлива [41, с. 9-10].

Ключовим фактором успішного розвитку регіону сьогодні є взаємодія громадян і державних інституцій. Європейська практика підтверджує, що успіху досягають ті регіони, які спрямовують свої зусилля на покращення внутрішніх умов, сприятливих для залучення інвестицій. Внутрішні умови включають компетенцію, повноваження, заходи, які здійснюють регіональні чи місцеві зацікавлені сторони. Ця здатність пов'язана з тим, як регіон діагностує та

вирішує внутрішні проблеми, використовуючи доступні можливості. Першим кроком до розвитку може стати співпраця влади та бізнесу, інформування та консультування територіальної громади заради перспективного майбутнього. Якщо розглядати сучасну модель інтегрованого регіонального розвитку ЄС, то вона базується на трьох основних напрямках:

1. Сприяння економічній конвергенції, в рамках якої надається допомога менш розвиненим регіонам, завдяки чому вдається скоротити розрив між ними з більш розвинених регіонів.

2. Підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості.

3. Сприяння співпраці між регіонами та країнами з метою зменшення важливості національних кордонів.

Ця діяльність дозволяє ЄС залишатися центром значного багатства та економічного потенціалу.

Для реалізації політики регіонального розвитку Європейського Союзу створено три основні джерела фінансування. Одним із них є Європейський фонд регіонального розвитку, який сприяє економічному зростанню, зростанню зайнятості та конкурентоспроможності з урахуванням інвестицій в інфраструктуру. Фонд згуртованості, який, у свою чергу, підтримує розвиток транспорту, екологічної інфраструктури та відновлюваних джерел енергії. А також Європейський соціальний фонд. Він зосереджений на інвестиціях у людський капітал у сфері освіти та навчання. Ці структурні фонди лише доповнюють національні та місцеві джерела фінансування [20, с. 5]. На початку світової фінансової кризи (2008-2009 рр.) Єврокомісія направила кошти в проблемні регіони, щоб запобігти падінню рівня виробництва. Регіони Євросоюзу, які мали право на отримання структурних фондів, отримали їх на розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць, впровадження інновацій. Розподіл баштанних коштів напряду залежав від внутрішніх пріоритетів: регіонального розвитку, розвитку транспортної інфраструктури, захисту зовнішнього середовища тощо. Основним результатом роботи фондів є зростання ВВП і зайнятості в регіонах [29; 3].

У програмі регіонального розвитку ЄС на 2014-2020 рр. передбачено скорочення бюджету на реалізацію регіональної політики. Протягом цього періоду планується посилити програми підтримки конкурентоспроможності разом з програмами згуртованості для регіонів і міст нових держав-членів Європейського Союзу. Кошти, виділені на політику згуртованості, планується спрямувати на створення нових робочих місць, боротьбу зі зміною клімату, збільшення економічного зростання, звільнення від енергетичної залежності та інші заходи. Ця програма також передбачає залежність виплат структурних фондів від дотримання національними урядами макроекономічних показників, які можуть гарантувати стабільність економіки. Регіональна політика вимагатиме від регіонів визначення секторів, технологічних зон або основних областей для можливих технологічних переваг. Крім того, існує чіткий зв'язок між регіоналізацією та процесом управління в ЄС. Регіоналізм, у свою чергу, взаємопов'язаний з децентралізацією, яка передбачає певну передачу повноважень від урядів чи центральних органів до регіональних. Країни Європейського Союзу повністю переходять на створення в регіонах ефективних економічних стимулів для розвитку місцевої економічної ініціативи та забезпечення саморозвитку регіонів [19; 3].

Оскільки Європа є однією з найбільш урбанізованих територій у світі, ЄС вважає міські агломерації основним рушієм економічного зростання. До переліку таких факторів відноситься і поліцентричний розвиток. Середні міста відіграють роль сполучної ланки між великими та малими містами, стримують зменшення абсолютної чисельності сільського населення. Місцевий розвиток тут відіграє провідну роль у стимулюванні економічного зростання слаборозвинутих регіонів. Зростає роль зайнятості населення для зменшення його бідності. Регіональний розвиток ЄС зумовив необхідність створення інституцій на різних рівнях. У вертикальній системі управління європейські, національні та місцеві органи влади стимулюються через розробку планів і програм, через обмін інформацією рухатися в обраному напрямку та надавати переваги на місцях. При горизонтальному управлінні компанії, громадські

організації та соціальні групи беруть участь у процесі управління, впливаючи на вибір або формування стратегії розвитку власних секторів і сфер [20, с. 11].

Україна також є високоурбанізованою територією. Але для неї питання регіонального розвитку стоять гостріше, ніж для країн Євросоюзу. В Україні за останні двадцять років сформувалася власна система управління розвитком регіонів, але залишається відкритим ряд питань щодо нерівномірності економічної активності, зростання активності великих міст та втрати економічного потенціалу малих міст і поляризація сільського населення. Європейська інтеграція України гальмується відсутністю якісного інституційного забезпечення на державному та регіональному рівнях. Механізм планування в Україні функціонує у формі програм регіонального розвитку. Закон України «Про основи державної регіональної політики» визначає державну регіональну політику як систему цілей, заходів, засобів і узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб щодо забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнокультурної самобутності [36].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЄВРПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Загальна характеристика основних показників розвитку регіонів України

Перш за все, вважаємо за доцільне підкреслити те, що Україна та її регіони мають низку конкурентних переваг:

відкритість для бізнесу – 2020 року країна піднялася на сім позицій у рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» – на 64 місце зі 190 країн. Банк визнав Україну другою країною за темпами та масштабами покращення ділового клімату за останні 10 років. У 2015-2019 роках обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну становив близько 16 мільярдів доларів США, було збудовано понад 100 заводів та створено десятки тисяч нових високопродуктивних робочих місць. Сьогодні нові бізнес-ідеї створюються переважно в агломераціях та великих містах, де реалізуються нові концепції сталого розвитку. Таким чином, штаб-квартири більшості компаній ІТ-галузі розташовані в основних ІТ-центрах країни - м. Київ, Харків, Львів, Дніпро та Одеса. На даний час в Україні створено 18 ІТ-кластерів, які розташовані у м. Київ, Львів, Харків, Одеса, Дніпро, Вінниця, Луцьк, Івано-Франківськ, Коломия (Івано-Франківська область), Конотоп (Сумська область), Запоріжжя, Маріуполь, Миколаїв, Тернопіль, Хмельницький, Чернігів, Черкаси та Чернівці;

найбільша держава Європи – територія України складає 603 500 квадратних кілометрів з величезними родовищами корисних копалин та земельних ресурсів;

великий ринок, що розвивається в Європі з широким спектром можливостей - привабливе розташування, людський капітал, конкурентоспроможність і наявність угод про вільну торгівлю, які відкривають доступ до багатьох ринків по всьому світу, можуть забезпечити швидке зростання і високу віддачу від інвестицій у такі ключові галузі як ІТ, агробізнес, енергетика, виробництво та інфраструктура. За витратами на робочу силу, витратами на електроенергію, водо- та газопостачання, а також податковими

ставками Україна сміливо конкурує з країнами Центральної та Східної Європи та є частиною глобального ланцюжка доданої вартості. Наразі Україна уклала 17 угод про вільну торгівлю із 46 країнами. Найважливішою є Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого, підписана у 2014 році;

людський капітал - велика європейська країна з населенням понад 40 млн. чоловік, наявність великої кількості вчених та інженерів зі світовим ім'ям, а також понад 70% людей з вищою освітою. Україна посідає перше місце у категорії «Внесок у розвиток науки та техніки» у рейтингу «The Good Country Index». Більшість регіональних центрів мають потужну наукову та освітню базу, яку забезпечують регіональні науково-дослідні інститути та університети із достатнім кадровим потенціалом, які в майбутньому можуть стати базою для створення центрів наукового, виробничого та інноваційного розвитку. Щорічно Україна випускає 130 тисяч інженерів. Країна є одним із лідерів Центральної та Східної Європи за кількістю ІТ-фахівців;

вигідне географічне положення – Україна перебуває на перетині торгових та туристичних шляхів між Європою, Азією та Близьким Сходом, завдяки чому Україна має значний потенціал стати потужним євразійським хабом;

сильний транзитний потенціал – Україна перебуває на перетині основних транспортних шляхів, практично через усі регіони проходять міжнародні транспортні коридори – території, що потрапляють до їх сфер впливу, отримують додатковий імпульс для економічного зростання. Інфраструктура України включає 170 000 км автомобільних доріг, 22 000 км залізничних колій, 13 морських та 16 річкових портів, здатних забезпечити швидкий рух усіх видів вантажів як усередині України, так і за кордон;

величезний історико-культурний потенціал – довгим шляхом свого історичного розвитку Україна постійно перебувала в епіцентрі подій, які визначали історико-політичну карту Європи. З часів великого переселення народів, перебуваючи в географічному центрі Європи, вона знаходилася на

шляхах міграції великих етнічних мас, а надалі впевнено посідала провідне місце у торговельно-економічних та культурно-політичних зв'язках між Заходом та Сходом. Все це визначило специфіку України як багатонаціональної держави, яка увібрала в себе впливи різних культур і має багатий і надзвичайно різноманітний культурний потенціал, що складається з нерухомої та нематеріальної культурної спадщини та культурних цінностей. У багатомілітарній історії України наша історико-культурна спадщина є духовним, економічним та соціальним капіталом винятково високої цінності, який є головною складовою національної самоповаги та відповідної думки нашої країни на міжнародній арені. В Україні в державному реєстрі близько 170 000 об'єктів культурної спадщини, 65 заповідників історії та культури, шість унікальних об'єктів культури, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, які становлять визначну загальнолюдську цінність. Кабінетом Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 878 позначені історичні поселення за доступною вартістю життя в Україні порівняно з більшістю європейських країн. Витрати на харчування, проживання та послуги набагато нижчі, ніж у сусідніх країнах, при цьому рівень якості послуг та товарів потребує підвищення. Міста Київ та Львів увійшли до першої десятки міст світу за рівнем конкурентоспроможності у дослідженні «Розумні локації майбутнього», ініційованому британською газетою «Financial Times». Київ також увійшов до списку найкращих міст світу за індексом якості життя за версією дослідницького сайту Numbeo. Львів (175 місце із 227 учасників), Київ (192 місце), Одеса (195 місце), Харків (196 місце), Дніпро (202 місце). Оцінка індексу якості життя створювалася з урахуванням восьми показників: індексу купівельної спроможності, вартості нерухомості стосовно доходів населення, індексу безпеки, охорони здоров'я, вартості життя, індексу транспортного часу, забруднення та клімату.

Водночас, конкурентна позиція України у світі нестабільна, що знаходить відображення в деяких світових рейтингах. Так, за даними Всесвітнього економічного форуму в Індексі глобальної конкурентоспроможності (GCI) за 2019 рік, Україна посіла 85-е місце серед 141 опитаної країни, поступившись

двома позиціями. Згідно з річним звітом Всесвітнього економічного форуму, основне падіння зафіксовано у сфері фінансових систем на дев'ятнадцять місць (до 136 місць) та у сфері охорони здоров'я – на дев'ять місць (до 101 місця). Погіршилися і показники впровадження ІКТ – 78 місце, макроекономічної стійкості – 133 місце. Незважаючи на значну кількість вчених та інженерів, а також частку людей з вищою освітою, Україна має посередній рейтинг індексу інноваційної спроможності – 60 місце. При цьому другий рік поспіль суттєво покращилися позиції країни за показниками «ринок товарів» (57 місце), «ринок праці» (69 місце) та «інституційний розвиток» (104 місце). Крім того, Україні вдалося трохи підвищити такі показники, як «освіта» (44 місце) та «рівень розвитку бізнесу» (85 місце). За розміром внутрішнього ринку Україна зберегла свої позиції – 47-те, а по інфраструктурі – 57-те.

За останні сім років Україна зіткнулася з викликами безпрецедентного масштабу, які докорінно змінили та продовжують істотно впливати на соціально-економічну та політичну ситуацію в країні, регіонах та територіальних громадах. Конкретні національні та глобальні виклики, безумовно, впливають на формування основних тенденцій та проблем регіонального розвитку.

Військова агресія РФ в Україні у 2014 р. та особливо після 24 лютого 2022 р. спричинила катастрофічні руйнування військових об'єктів, транспортної, енергетичної, промислової та житлової інфраструктури, завдала значних економічних та фінансових збитків, негативні наслідки яких відчутні не лише в Україні, а й далеко за її межами, спричинили погіршення прогнозів глобального зростання та скорочення світової торгівлі, посилили загрози фінансовій стабільності. Так, Європейський центробанк, ґрунтуючись на перших оцінках наслідків війни, знизив прогноз зростання ВВП Єврозони на 2022 р. з 4,2% до 3,7%; прогноз інфляції на поточний рік погіршено з 3,2% до 5,1%. Зростання цін на енергоносії, сировину, руйнування ланцюгів постачання, загрози продовольчій безпеці (Україна забезпечує 10% світових поставок зернових культур, а це означає, що аж 400 мільйонів людей у світі залежать від

вітчизняного зерна) та інші обставини провокують масштабні щоденні втрати світової економіки та значне падіння рівня життя людей.

За роки війни рівень економічної активності на території нашої держави суттєво знизився (до 30-50%) через призупинення, згортання діяльності, через ракетну та повітряну загрози, обмеження доступу до ринків збуту, порушення логістичних каналів тощо. Це, у свою чергу, призвело до збільшення дефіциту бюджету. Висока ймовірність виникнення ризикових ситуацій суттєво перешкоджає залученню інвестицій у виробництво. Інвестиції в найближчі 3-5 років, швидше за все, можна буде розраховувати тільки на державні проекти, а потім вже на проекти з відновлення окремих об'єктів інфраструктури. Суттєві втрати активів (особливо в регіонах, де ведуться активні бойові дії) та коштів (у тому числі через несплату кредитів та відсотків за їх обслуговування) за роки війни зросли більш ніж удвічі, постраждала також банківська система. Легалізувати відшкодування збитків як для фізичних осіб, так і для бізнесу – це досить складне завдання. Через логістичні проблеми експортний потенціал був обмежений, ціновий тиск зріс, нерівномірний попит зріс і, як наслідок, зросли витрати. За даними НБУ, споживча інфляція прискорилося до 13,7% у березні та 16% у квітні 2022 року.

Військове вторгнення Росії в Україну негативно вплинуло на виконання бюджетних показників. Цього року, за даними Міністерства фінансів України, втрати державного бюджету щодня становлять близько 2 млрд. грн. Держбюджет лише за 4 місяці 2022 р. виконано з дефіцитом у 145,6 млрд. грн. при цьому доходи становили 412,5 млрд грн, витрати – 558,1 млрд грн¹⁰²; щоденні митні надходження становлять 15-20% довоєнних (через закриття Київської, Одеської, Східної та Північної митниць). Якщо у лютому 2022 р. надходження від митних платежів становили 34,9 млрд грн. то в березні – 6,7 млрд грн (17% місячного розпису або мінус 32,3 млрд грн; аналогічна ситуація з надходженнями КПУ: у п'ятому місяці – 34 млрд грн. У березні – 27,8 млрд грн (- 6,2 млрд грн). Падіння надходжень до бюджету спричиняє порушення

ключового принципу бюджетної системи – збалансованості, а отже, підвищує ризики збереження фінансової стабільності.

Логічно, що в умовах війни державні фінанси переорієнтовані на оборону та забезпечення життєдіяльності жителів країни. Першочерговим завданням Уряду є забезпечення фінансово-економічної стабільності, а вже потім – відновлення та структурна перебудова економіки. Важливу роль у цих процесах відіграє і банківська система.

Що стосується банківської системи, як показує світова практика, у країнах, що воюють, банки дуже швидко припиняють свою діяльність, чого не можна сказати про вітчизняну банківську систему. Незважаючи на те, що війна суттєво вплинула на функціонування фінансової системи, Україні все ж вдалося зберегти, хоч і дуже «тендітну», фінансову стабільність. Завдяки своєчасному реформуванню фінансового сектору, а також реалізації своєчасних антикризових заходів регулятором стабільність фінансової системи під час війни не була порушена, незважаючи на наявність значних системних ризиків (таких як відтік депозитів, призупинення безготівкових розрахунків, збій платіжних систем, електронних платежів тощо).

Враховуючи ситуацію з перебігом війни на території України, станом на кінець квітня можна констатувати наявність певного зонування територій (а отже, і населених пунктів) за ступенем ризику порушення фінансово-економічної стійкості, яку можна умовно поділити на такі види: а) громади типу з низькими ризиками порушення фінансово-економічної стабільності, але зі значною кількістю внутрішньо переміщених осіб; б) громади з підвищеними потенційними ризиками порушення фінансово-економічної стабільності; в) громади в зоні бойових дій і прифронтових територіях; г) громади під окупацією.

Також стає зрозумілим, що першочергові завдання забезпечення фінансово-економічної стабільності відрізнятимуться.

У цілому, можна підсумувати, що на умових забезпечення розвитку регіонів України великою мірою впливають такі чинники та обставини:

Окупація великої частини території України. Велика частина української території є окупованою, на значній частині відбуваються активні бойові дії, звільнені території, зруйновані, а також частково заміновані. Ціла смуга території України окупована від Харкова до Миколаєва, порти на Азовському морі повністю втрачені, а українські порти на Чорному морі заблоковані. Противник намагається знищити всі можливості українського експорту морським шляхом, який є основним експортним потенціалом української продукції, особливо продовольства. Альтернативні варіанти транспорту не зможуть задовольнити потреби в короткостроковій перспективі.

Вимушена міграція. Мільйони українців покинули свої домівки як у регіонах, де бойові дії велися або тривають, так і в регіонах, де бойових дій не велося. Більшість із них виїхала за кордон. Станом на травень 2022 року понад 11 мільйонів українців були змушені покинути місця постійного проживання.

Тут слід зазначити, що достатньо точні статистичні дані щодо кількості, віку та статі внутрішньо переміщених осіб з різних об'єктивних та суб'єктивних причин не збираються, тому ми використовуємо доступні та досить об'єктивні джерела.

Рис. 2.1 - Орієнтовна кількість біженців з України в європейських країнах
Джерело: [11].

Офіційна статистика свідчить, що станом на середину травня 2022 року приблизно 2,5 мільйона осіб було зареєстровано як внутрішньо переміщені особи (ВПО). в інших регіонах досить часто не реєструються як внутрішньо переміщені особи в надії на швидке повернення.

Як показує світовий досвід, чим довше немає умов для повернення, тим менше людей повертатимуться на попереднє місце проживання, якщо такі умови виникнуть. Тому існує висока ймовірність того, що значна частина осіб, які зареєструвалися як внутрішньо переміщені особи за новим місцем проживання, можуть не повернутися до місць свого походження, що суттєво вплине на систему розселення в Україні та розміщення продуктивних сил в регіонах України.

Із Запорізького, Херсонського, Миколаївського, Луганського та Чернігівського регіонів виїхало понад 100 тисяч осіб. У той час як для Києва та Київської області очікування щодо прибуття досить високі, для інших регіонів ці очікування не дуже оптимістичні.

У західних областях України відсоток офіційно зареєстрованих переселенців перевищує 10% від загальної кількості населення цих регіонів. Розподіл внутрішньо переміщених осіб також дуже нерівномірний по регіонах. Це створює додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру, частково створює напругу в суспільстві.

Варто також зазначити, що значну частину тих, хто виїхав з України, становлять жінки дітородного віку та діти, повернення яких є необхідним для майбутнього України. Для цього потрібно розуміти, куди вони можуть повернутися і як швидко.

Одне дослідження складу українських біженців у Польщі містить такі дані: середній вік біженців — 38 років, 61% мають вищу освіту, і лише 56% планують повернутися в Україну після закінчення війни.

Руйнування інфраструктури. Під час війни Росія знищила тисячі інфраструктурних об'єктів (пошкодження тривають і досі, тому точну кількість збитків оцінити наразі неможливо), у тому числі дуже важливих для відновлення

регіонів та їх розвитку – аеропорти, мости, житло та соціальні об'єкти - характер повернення людей.

Рис. 2.2 - Пошкоджена інфраструктура України Росією, попередня оцінка станом на травень 2022 р.

Джерело: [21].

Оцінка пошкодженої інфраструктури ще не завершена, оскільки деякі ділянки наразі недоступні. Крім того, кількість зруйнованих об'єктів постійно зростає, оскільки Росія продовжує завдавати ракетних ударів навіть по віддалених від фронту містах, а артилерійсько-бомбові обстріли прифронтових і північно-східних кордонів України обстрілюють міста і села.

Прикордонні райони Чернігівської та Сумської областей майже щодня піддаються обстрілам з боку ворога, що унеможливує повернення людей до

традиційних місць проживання та відновлення зруйнованих будівель чи інфраструктури.

Втрата транзитного потенціалу

До війни Україна мала потужний транзитний потенціал, була своєрідним мостом між Європою та Азією. Через Україну пролягало кілька міжнародних транспортних коридорів, планувалося ще кілька. У нинішній ситуації цей потенціал, ймовірно, давно втрачено, що, у свою чергу, призведе до суттєвого скорочення можливостей економічного розвитку більшості прилеглих до Росії та Білорусі територій України.

Втрата транзитного потенціалу, закриті кордони зі сходу та півночі змінюють пріоритети планування та реконструкції/будівництва доріг, відкриваючи нові транспортні коридори.

Деіндустріалізація міст і промислових регіонів

Найбільшого руйнування зазнавали і зазнають промислові міста і регіони України. Так, у Маріуполі на більшості металообробних заводів ім Ілліча та «Азовсталі» з групи «Метінвест», загальні податкові втрати через знищення підприємств можуть скласти близько 50 млрд грн. Були зруйновані або серйозно пошкоджені нафтопереробні заводи в Лисичанську та Кременчуці, багато підприємств або цехів підприємств у Харкові, Києві, Чернігові, Миколаєві, Сумах, Ахтирці та багато інших. У зв'язку з війною та можливим захопленням понад півтори тисячі підприємств техніку та робітників намагаються переправити з фронту в центральні та західні області України. Таким чином, відбувається деіндустріалізація міст і регіонів, що визначило промисловий потенціал України. Це має значний вплив зараз і в майбутньому на розміщення продуктивних сил на території України та визначатиме можливість повернення чи неповернення людей у ці промислові міста та регіони.

Отже, сьогодення війна для України – це не лише поточні втрати в людях та економіці, а й довгострокові негативні наслідки та обмеження для майбутнього розвитку на багато років вперед. Це необхідно сприймати як

об'єктивну реальність і вживати заходів для мінімізації негативного впливу цих викликів на існування та розвиток держави.

Незважаючи на триваючу війну, ми повинні планувати як відновлення постраждалих територій, так і створення умов для швидкого повернення українських біженців в Україну, повернення значної частини внутрішньо переміщених осіб до місць постійного проживання, реконструкція місцевої, регіональної та національної економік.

Все це вимагає переоцінки поточних планових документів, зокрема Стратегічного плану розвитку до 2027 року, оцінки наших нових обмежень, викликаних війною, і нових можливостей, які випливають із отримання кандидата на вступ до ЄС, а також підготовки реалістичних, але на рівні водночас амбітні плани щодо реконструкції та розвитку країни, усвідомлюючи, що ці плани є частиною регіональної політики держави.

Водночас не можна забувати про швидке створення регіональної економіки зі звичайним тилом, що є важливим чинником нашої стабільності під час війни.

2.2. Оцінка результативності державної політики регіонального розвитку

Перш за все, доцільно зауважити, що основними суб'єктами управління регіональним розвитком України є:

1. Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади. На цьому рівні державного управління встановлюються основні напрямки державної політики (та її складової – внутрішньої регіональної політики); створюється нормативно-правове поле розвитку регіону; розробляється комплексне бачення соціально-економічного розвитку регіонів та цільове спрямування процесів його реалізації; визначено основні пріоритети регіонального розвитку; здійснюється прогнозування практичного застосування інструментів та механізмів регіонального розвитку та ін.

2. Місцеві органи виконавчої влади. На місцевому рівні державного управління використовуються інструменти та механізми регіонального розвитку, що визначаються державою. Метою діяльності місцевих виконавчих органів є надання якісних та доступних державних послуг, вирішення найбільш актуальних проблем економічного та соціального розвитку на місцевому, регіональному та місцевому рівнях.

3. Органи місцевого самоврядування. На цьому рівні державного управління на основі місцевої ініціативи та комплексного використання наявних на місцевому рівні ресурсів, використання інструментів та механізмів місцевого самоврядування тощо стимулюється регіональний розвиток з урахуванням інтересів ТГ та відповідно до вимог забезпечення високого рівня якості життя людини незалежно від місця його проживання [26, с. 12].

Для реалізації державної регіональної політики система управління розвитком регіонів застосовує механізми та інструменти адресного впливу (державного регулювання) розвитку регіонів (насамперед це стосується соціально-економічного розвитку регіонів) (рис. 1.1).

Загалом реалізація державної політики регіонального розвитку відбувається у два етапи: формування державної політики регіонального розвитку та реалізація політики регіонального розвитку країни.

Ми детально обговоримо ці два кроки окремо. Отже, формування політики регіонального розвитку полягає у:

- визначенні стратегічно орієнтованих цілей регіонального розвитку;
- розробка системи принципів регіонального розвитку;
- розробка завдань регіонального розвитку та формування регіональної політики країни.

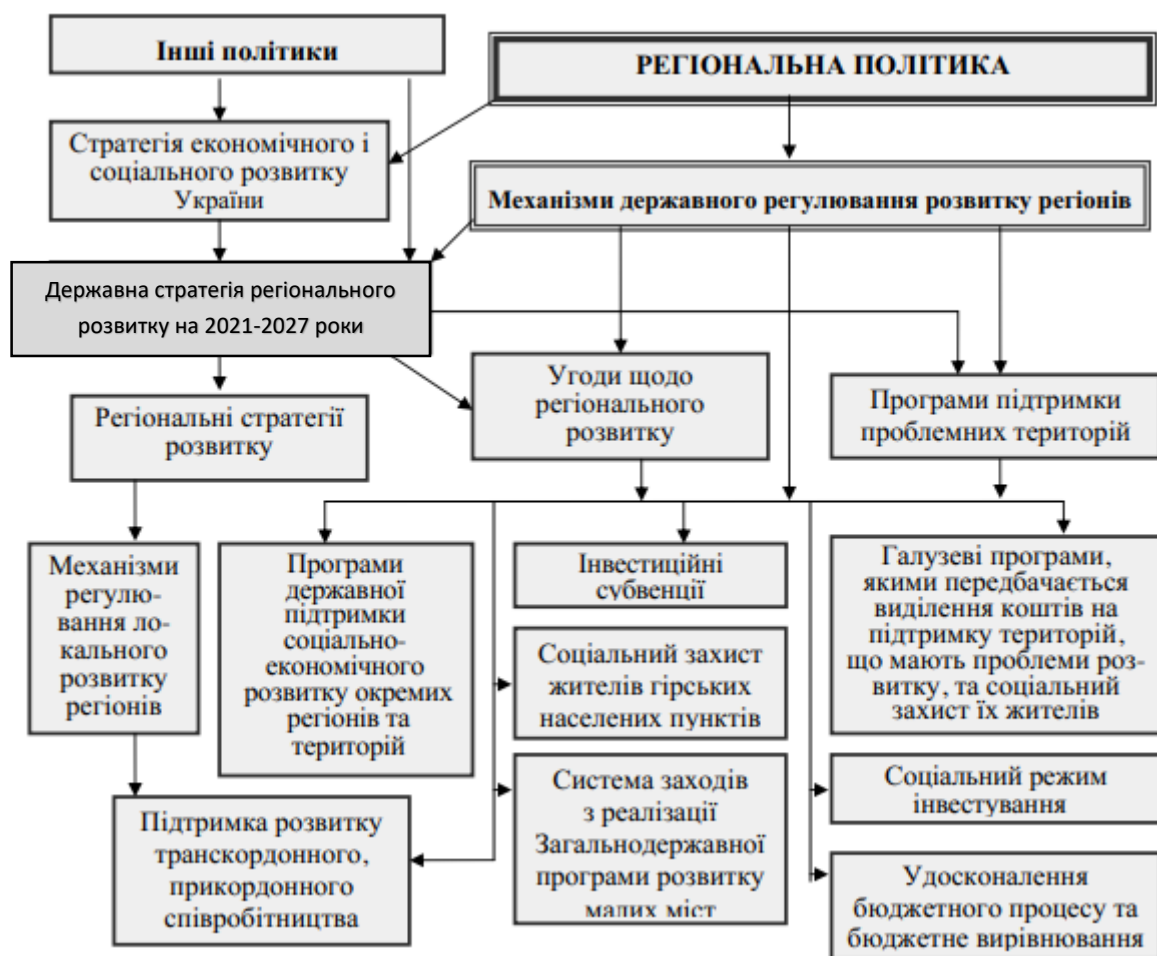

Рис. 2.3 - Механізми державного регулювання розвитку регіонів.

Джерело: [26, с. 13].

Реалізація державної політики у галузі регіонального розвитку включає такі елементи:

удосконалення механізмів державного управління регіональним розвитком країни;

вдосконалення механізмів взаємодії органів державної влади та недержавних структур з метою забезпечення регіонального розвитку країни;

вдосконалення системи цільових механізмів стимулювання регіонального розвитку;

застосування державних механізмів управління регіональним розвитком країни (система, процес, ціль).

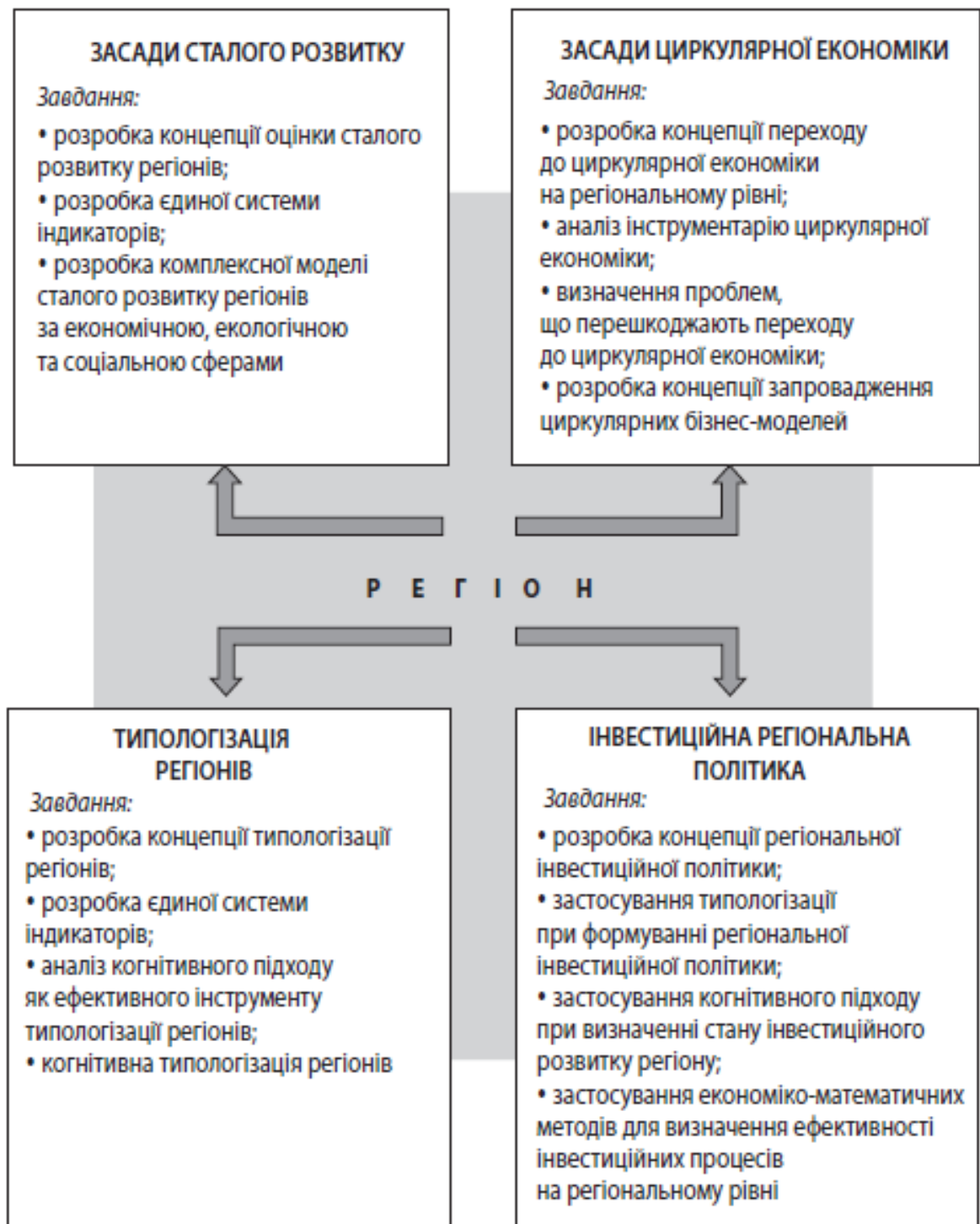

Рис. 2.4 - Концепція управління регіональним розвитком і формування регіональної політики

Останнім етапом реалізації стратегії управління регіональним розвитком є оцінка ефектів регіонального розвитку, яка ґрунтується на:

основних показниках регіонального розвитку;

порівняння всебічних оцінок регіонального розвитку;

відстеження динаміки міжрегіональних відмінностей;

реалізація державних програм;
оцінка ходу реалізації стратегічних напрямів.

На рис. 2.4 сформовано загальну концепцію управління регіональним розвитком та формування регіональної політики в сучасних умовах. Концепція складається з чотирьох основних елементів, на яких має базуватись стратегія: принципи сталого розвитку; принципи економіки замкненого циклу; типологія регіонів; регіональна інвестиційна політика.

З урахуванням існуючих стратегій регіонального розвитку України та Європейського Союзу такі аспекти як: принципи сталого розвитку стають актуальними в управлінні регіональним розвитком; принципи економіки замкненого циклу; типологія регіонів та регіональна інвестиційна політика. Використання такого підходу відповідає поточним умовам регіонального розвитку, а саме наявності диспропорцій, невизначеності, децентралізації та ін.

Затверджена Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року визначає основні напрями модернізації регіональної політики в Україні. Оскільки Україна є високоурбанізованою територією, у зв'язку з цим головним пріоритетом є покращення міжмуніципального співробітництва шляхом посилення взаємодії з навколишніми територіями для розширення зони їхнього впливу. Для цього Стратегія передбачає:

розробку інструментів регіональної політики, які б дозволили вирішити проблеми окремих міст, а також реалізувати можливості та унікальність міських агломерацій та регіонів;

застосування оптимального набору інструментів регулювання розвитку різних типів міст і регіонів з урахуванням динаміки, умов і факторів їх розвитку;

процес розробки та впровадження інструментів, які забезпечують позитивні зовнішні ефекти від регіональних метрополій на прилеглих територіях;

запровадження механізмів взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, недержавних інституцій та бізнесу через розроблення програм, стратегій та проектів розвитку територій;

застосування механізмів державно-приватного партнерства, міжмуніципального співробітництва, корпоративної соціальної відповідальності;

активізація стимулювання окремих типів територій (агломерацій, великих міст, територій пріоритетного розвитку тощо), які передбачають використання фінансово-економічних та інших інструментів, шляхом запровадження ефективної системи державних та місцевих дотацій, удосконалення правової нормативно-правова база функціонування великого міста та агломерацій (метрополісів).

Пріоритетними у цьому напрямі визначено такі заходи:

врегулювання на законодавчому рівні основ державної регіональної політики, розробка критеріїв типізації регіонів (високосередньо- та малоурбанізованих), визначення пріоритетності розвитку кожного окремого регіону;

розробка моделей розвитку високоурбанізованих територій; правове визначення агломерацій;

удосконалення окремих пріоритетів, планування та використання територій країни, передбачених Генеральною схемою планування території України, з урахуванням особливостей високоурбанізованих територій у рамках національної стратегії соціально-економічного розвитку;

запровадження на національному рівні «Містобудівного аудиту», в рамках якого здійснювалася оцінка та аналіз розвитку великих міст;

сприяння розробці національних стандартів якості життя населення та забезпечення прозорих механізмів їх дотримання на всій території;

удосконалення механізмів реалізації державної політики високоурбанізованих територій у контексті їх активізації та інтеграції до європейської спільноти.

Одне з головних питань, яке постає на цьому етапі, – конкурентоспроможність виробничого сектору регіонів. Тут робота ведеться в кількох напрямках. Одна з них – промисловість. Для нього визначені такі

завдання: оптимізація; розвиток діяльності, яка здатна забезпечити внутрішній ринок конкурентоспроможними вітчизняними товарами та збільшити обсяги експорту; фінансування інноваційних науково-виробничих програм з високим ступенем окупності інвестицій, спрямованих на розробку та впровадження новітніх технологій, які мають стати об'єктами специфічного прояву державної вибіркової політики підтримки вітчизняної промисловості. Певна роль відводиться сприянню розвитку потенційно прибуткового, наукомісткого, високотехнологічного промислового виробництва з паралельним закриттям або реструктуризацією неефективних підприємств.

Одним із першочергових завдань є підвищення конкурентоспроможності та розширення ринків збуту вітчизняної продукції шляхом переведення промислового виробництва на замкнуті технологічні цикли для виготовлення продукції як для внутрішнього, так і для зовнішнього кінцевого ринку. Розвиток промислової інфраструктури регіону передбачається забезпечити шляхом створення мережі індустріальних парків на засадах партнерства держави та бізнесу; визначення та законодавче закріплення чіткого порядку фінансування (співфінансування) пріоритетних проектів, а також прозорого розподілу за результатами діяльності, прибутками та активами. Важливо також вирішити питання зниження рівня енергоємності виробництва. Тут також сформульовано низку завдань, зокрема зниження енергоємності на основі енергозберігаючої моделі розвитку промисловості; та впровадження енергозберігаючої моделі розвитку з розширенням використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, диверсифікацією енергопостачання та формуванням ефективної структури енергогенеруючих потужностей промислового виробництва.

Також передбачається приведення системи технічного регулювання у відповідність до міжнародних стандартів у сфері якості продукції, екологічних вимог до продукції та технологічного процесу її виробництва, охорони праці та техніки безпеки. Актуальними є завдання впровадження екологічно ефективних методів організації виробництва, принципів корпоративної соціальної відповідальності з метою скорочення викидів і скидів, мінімізації утворення

відходів та комплексного використання матеріалів, сировини, у тому числі вторинної, розвитку технологій промислового виробництва, які виключають або зменшують використання екологічно небезпечних хімічних речовин та їх сполук. Наступний напрямок – транспортна сфера. Це вимагає формування регіонального конкурентного ринку транспортних послуг шляхом створення прозорих умов роботи приватних операторів. У зв'язку з цим передбачається забезпечити прозорість фінансової звітності пасажирських перевізників шляхом впровадження електронної системи обліку пасажиропотоку; розширення переліку послуг на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та наукових розробок. Важливим є завдання підвищення рівня конкурентоспроможності міжнародних компаній-перевізників; досягнення рівня європейських і світових стандартів у перевезеннях; створення умов для реалізації принципів європейської транспортної політики; зменшення негативного впливу автотранспорту на навколишнє середовище [44, с. 140-146].

До основних напрямів модернізації регіональної політики та шляхів вирішення проблем розвитку територій також віднесено: розширення доступу до інвестиційних ресурсів, збільшення можливостей інноваційної діяльності, розвиток міжрегіонального співробітництва, раціональне та ефективне використання природних оздоровчих та рекреаційних ресурсів, вирішення проблем регіонального розвитку, екологічна політика.

1. Розширення доступу до інвестиційних ресурсів. Для цього передбачається: створення сприятливого інституційного середовища для залучення державних та приватних інвестицій у проекти модернізації регіону; формування системи моніторингу інвестиційних проектів, що реалізуються в рамках державно-приватного партнерства, та контролю за їх реалізацією; проведення щорічної рейтингової оцінки інвестиційної привабливості адміністративно-територіальних одиниць.

Необхідно створити умови для більш тісної співпраці з європейськими організаціями та фондами, які надають фінансову підтримку, спрямовану на регіональний розвиток у рамках програм міжнародного співробітництва. Це і

кошти Європейського Союзу через інструменти добросусідства та партнерства, програми транскордонного співробітництва, інші міжнародні програми та донори (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк тощо).

2. Збільшення можливостей для інновацій. Основними завданнями в цьому напрямку є: розвиток інноваційної інфраструктури регіону шляхом створення інноваційних кластерів або технопарків (зокрема, на базі інститутів НАН України); моніторинг потреб підприємств в інноваціях та наявних у наукових і проектних установах розробках, призначених для реалізації та створення на цій основі інформаційного каталогу інновацій за принципом «попит-пропозиція». Також передбачено створення механізму формування ефективного організаційного, фінансового забезпечення та розвитку інноваційної діяльності шляхом надання фінансово-кредитної допомоги суб'єктам господарювання, які реалізують інноваційні інвестиційні проекти, зокрема з енерго- та ресурсозбереження; створення пайових інвестиційних фондів для реалізації інноваційних проектів із залученням коштів державного та місцевих бюджетів, приватного капіталу; формування ефективної «науково-виробничої» мережі на основі створення центрів трансферу технологій для поєднання потенціалу науки, виробництва та фінансового капіталу (із залученням малого та середнього бізнесу); проведення семінарів, презентацій науково-технічних розробок НАН України, у практичній реалізації яких зацікавлені органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

3. Розвиток міжрегіонального співробітництва передбачає: розвиток інституційно-правових форм міжмуніципального співробітництва; розробка та впровадження моделі міжрегіональної взаємодії на принципах поєднання та взаємопідсилення рівнозначних центрів зростання; виконання угод про міжрегіональне співробітництво, співробітництво та інтеграцію з усіма регіонами України, а також регіонами інших країн, насамперед Європейського Союзу; сприяння організації та проведенню форумів, ділових зустрічей, презентацій, круглих столів, тематичних виставок та інших заходів у рамках

укладених угод про співробітництво між регіонами України та адміністративно-територіальними одиницями інших держав.

4. Раціональне та ефективне використання природних лікувально-рекреаційних ресурсів. Основними завданнями у цій сфері є: розвиток курортно-рекреаційної сфери як стратегічного пріоритету соціально-економічного розвитку переважної більшості регіонів; надання державної підтримки всім без винятку закладам оздоровлення та відпочинку, а особливо тим, які обслуговують соціально незахищені верстви населення, пропонують малозабезпечені, але значні з точки зору оздоровлення населення послуги; забезпечення державної підтримки реалізації стратегій розвитку рекреаційно-туристичних комплексів регіонів, зокрема, в частині розвитку видів відпочинку, орієнтованих на населення та масового споживача; створення мережі закладів класу «економ», доступних для пересічних жителів із середніми та низькими доходами; переорієнтація на розвиток внутрішнього туризму та рекреації. Актуальним є також запровадження антикризових заходів в умовах різкого скорочення матеріально-технічної бази рекреаційно-туристичного комплексу України, загального обсягу рекреаційно-туристичних послуг, а також форс-мажорних обставин (анексії та військових дій на території України). стан). Передбачено всіляку підтримку тих регіонів, які можуть частково взяти на себе рекреаційно-туристичні потоки, традиційно орієнтовані на АР Крим, Азовське узбережжя Донецької області; розроблення туристичного районування регіонів та визначення зон пріоритетного розвитку туризму [44, с. 148-149].

До позитивних сторін Державної стратегії регіонального розвитку в Україні слід віднести: використання комплексного підходу у формуванні цілей і пріоритетів державної регіональної політики, що передбачає поєднання галузевого, територіального та управлінського підходів; визначення інституційних партнерів для реалізації Стратегії; створення системи індикаторів результатів реалізації Стратегії. Водночас у цьому документі не робиться належного акценту на проблемі децентралізації влади в Україні, а поточна ситуація в країні вимагає врахування цих особливостей. За даними Центрального

офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, з початку 2018 року в Україні на прями міжбюджетні відносини перейшли всі 665 об'єднаних територіальних громад (включно з тими, де відбулися перші місцеві вибори). на кінець 2017 року) [18].

А це означає, що головною особливістю сучасного етапу формування регіональної політики України залишається її акцент на децентралізацію і на цій основі формування дієздатного місцевого самоврядування з розширеними повноваженнями та відповідальністю. Серед недоліків також можна відзначити: відсутність нормативно-правового та інституційного забезпечення механізмів реалізації Стратегії; невстановлення ролі громадськості, влади та представників бізнес-кіл у формуванні та реалізації цієї Стратегії, відсутність механізму вибору пріоритетних цілей. Такі недоліки негативно впливають на можливість досягнення поставлених цілей у процесі реалізації регіональної політики України.

Важливо також, що в умовах євроінтеграції необхідно адаптувати Стратегію до норм Європейського Союзу, які визначають розвиток регіонів у Європі. У зв'язку з цим постають нові завдання, пов'язані з проблемами соціально-економічного розвитку територій, прийняття ефективних рішень на всіх рівнях управління. Пріоритетами розвитку регіональної політики мають бути: формування та реалізація вдосконаленої регіональної політики; створення сучасних інституційних механізмів регіонального розвитку; розширення та водночас захист внутрішнього ринку в рамках європейського простору, посилення інноваційних економічних процесів, удосконалення механізму перерозподілу фінансових потоків для допомоги менш розвиненим регіонам. Як показує європейський досвід, усі програми регіонального розвитку мають бути ретельно адаптовані до потреб і прагнень відповідного регіону. Політика регіонального розвитку має враховувати типологію регіонів і забезпечувати підтримку та допомогу в ефективному поєднанні підходів до регіонального розвитку, пов'язаних із поліцентричним аспектом та аспектом полюсів зростання/агломерації, а також стимулювання міст на периферії, зокрема

забезпечення доступності державних послуг. Це не означає, що слід повністю ігнорувати інтереси менш розвинутих територій, але потрібно пом'якшити ті відмінності та причини, які завжди можуть спотворити потенціал розвитку депресивних чи відсталих регіонів [12].

Державна стратегія регіонального розвитку в Україні є значним кроком вперед у порівнянні з попередніми документами, але потребує низки суттєвих доповнень. Останній має ґрунтуватися на нових методологічних підходах, новому баченні ролі та місця окремих територіальних утворень в економічному розвитку країни. Необхідно конкретизувати стратегічні цілі для окремих рівнів та об'єктів регіональної політики, а також створити цілісну систему планування регіонального розвитку національної економіки з відповідним методичним та організаційним забезпеченням. Регіональна політика потребує скоординованої інституційної та фінансової підтримки з боку держави та інших акторів; системи моніторингу, оцінки регіональної політики та її впливу на розвиток національної економіки; більш активна співпраця з міжнародними організаціями; адаптація до норм Євросоюзу. У цілому, доцільно зробити висновок, що на результативність державної політики регіонального розвитку, перш за все, на сьогодні впливає війна в Україні. У зв'язку з цим, надалі вважаємо за доцільне зосередити увагу саме на тих аспектах регіонального розвитку, які сформовані під впливом активних воєнних дій та боротьби проти РФ.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ ОКРЕМИХ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

3.1. Основні пріоритети державної політики відновлення регіонів в умовах війни

Головним пріоритетом державної політики України в умовах протидії військовим викликам та загрозам на післявоєнному етапі розвитку її економіки має стати створення такої інституційної бази, яка б забезпечувала найефективніше використання наявних людських ресурсів, природні та матеріальні ресурси країни з метою підвищення якості та комфортності життя її населення у безпечних соціально-економічних умовах. Це дозволить не лише провести успішну повоєнну модернізацію української економіки, а й подолати негативні наслідки війни, усунути її причини та не допустити їх повторення у майбутньому.

З урахуванням історичного досвіду та європейських традицій заходи щодо формування високоефективного конкурентного ринку на основі приватної власності та індивідуалістичної системи цінностей мають стати фундаментальною основою економічної політики повоєнного відновлення України. Саме така економіка зможе успішно протистояти як поточним, так і майбутнім загрозам, оскільки максимально відповідатиме стандартам інституційного середовища ЄС. Крім того, у цьому випадку всі суб'єкти економіки будуть достатньо мотивовані для захисту існуючих економічних цінностей та сформованих на їх основі інституцій. Насправді це підтверджує практика більшості країн, які свого часу успішно подолали наслідки військової експансії на своїй території, а сьогодні входять до розвинених країн світу. Це пояснюється тим, що в процесі формування конкурентоспроможної економіки, заснованої на приватній власності та ринковому механізмі саморегулювання, виникає низка супутніх позитивних синергетичних ефектів. Приватна власність стимулює високий рівень мотивації суб'єктів господарювання до підвищення власної ефективності та турботи про зміцнення економічної безпеки держави, а ринковий механізм саморегулювання дозволяє оптимізувати розподіл ресурсів

між різними галузями економіки, регіонами. і суб'єктів господарювання, отже, забезпечує їх найефективніше використання.

У той самий час слід зазначити, основні контури повоєнного відновлення народного господарства було закладено саме у роки війни. Тому сьогодні для України дуже важливо правильно визначити принципи та підходи, які стануть основоположними у подоланні наслідків військової агресії. Дослідники зазначають, що насамперед необхідно буде звернути увагу на викорінення економічних пережитків довоєнної доби: структурної незбалансованості економіки, її низького технологічного рівня, орієнтованості на експорт сировини, монополізації та картелів у багатьох країнах. ринку та, як наслідок, низька конкурентоспроможність бізнесу. Фактично відтворення довоєнної моделі розвитку України означатиме занепад нашої держави вже найближчим часом. Така модель не має перспективи. Тому повоєнний розвиток має бути спрямований на кардинальну зміну структури економіки, перехід її від аграрно-сировинної до індустріально-інноваційної та сервісної на основі створення сучасної високотехнологічної цифрової економіки в умовах розгортання Індустрії 4.0. Водночас це сприятиме євроінтеграції нашої країни, адже ЄС потрібна успішна та інноваційна Україна, а не континентальний центр відсталості, нестабільності та проблем.

Відновлення України – це не лише відновлення того, що було зруйноване ворогом, це відновлення повноцінного життя у містах та селах, формування нової економіки з урахуванням нових реалій – постійної загрози війни з боку Росії.

Цілком очевидно, що українські регіони істотно відрізняються один від одного за різними об'єктивними показниками, але сьогодні до цих виявлених об'єктивних показників додалася ще одна характеристика, яка найбільше впливає на майбутнє регіонального розвитку, - це близькість регіонів до рф та Білорусії, що означає високу ймовірність атак із боку цих суб'єктів. На сьогоднішній день близькість російського та білоруського кордонів є чи не

найбільшим стримуючим фактором для повернення вимушених переселенців у ці прикордонні райони та відкриття будь-яких виробництв.

З урахуванням загрози з боку рф та Білорусії, яка збережеться і після закінчення бойових дій, при плануванні реконструкції та перспективного розвитку регіонів є доцільним виділення трьох макрорегіонів: Східний (прикордонний) – території/регіони вздовж кордону з рф та Білорусією, де найбільша загроза прямого військового вторгнення та де має бути розташована значна кількість військових об'єктів для стримування противника; Центральний (опорний) – території/райони, прикордонні з помірною загрозою військового вторгнення; Західні (тилові) регіони у західній частині України, найближчі до країн ЄС, де загроза прямого військового вторгнення з боку Росії/Білорусі мінімальна.

На основі такого макрорегіонального поділу необхідно спланувати можливу спеціалізацію районів цих макрорегіонів, визначити найбільш оптимальну структуру регіональної економіки, розмістити виробничі потужності, спланувати систему розселення, перевірити транспорт, коридори та логістику між цими макрорегіонами.

Одним із важливих факторів територіальної згуртованості України є міцний каркас основних міст: Київ – північ, Львів – захід, Харків – схід, Дніпро – центр, Одеса – південь. Тому ворожі атаки на ці ключові міста не є випадковими. Відновлення цього каркасу, зв'язок цих міст одне з одним, досягнення максимальної взаємодоповнюваності економічного, освітнього та культурного простору цих міст є запорукою цілісності України та її прискореного розвитку, тому номером є один пріоритет у реконструкції. В рамках цього пріоритету необхідні оперативні дії на першому етапі за такими напрямками:

1. Відновлення комунікацій у межах Київської агломерації.

Відновлення злітно-посадкових смуг та обладнання київських аеропортів для приймання особливо важливих вантажів та міжнародних авіаперевезень.

Відновлення мостів навколо Києва, розчищення та ремонт автомобільних доріг міжнародного значення від Києва на захід та до Одеси та Харкова.

Відновлення логістичних центрів навколо Києва, здатних приймати та збирати вантажі з-за кордону.

Відновлення регіонів вимагає швидкої доставки критично важливих вантажів та зв'язку важливих міст – логістичних центрів із Києвом та закордоном, тому першочерговим завданням є відновлення можливості прийому транспортних літаків в аеропортах Харкова, Одеси, Дніпра та Львова. . Вінниця

2. Відновлення постраждалих територій

У нормативне регулювання необхідно запровадити нове поняття – постраждалі території, тобто територіальні громади або їх частини, які постраждали на їхній території внаслідок бойових дій чи ракетно-артилерійського обстрілу.

Встановити конкретну класифікацію таких територій за ступенем руйнування та втрат населення, у тому числі внаслідок евакуації. Для кожної категорії мають бути визначені об'єктивні критерії, складено картку таких ділянок, детально описану кожен ділянку для прийняття оптимального рішення про реконструкцію або відмову від реконструкції.

Реабілітація постраждалих районів має ґрунтуватися на розумінні реальних можливостей повернення населення, яке залишило ці райони.

Загалом перед соціологічними службами має бути поставлене завдання оцінити, чи хочуть вимушені мігранти повернутися на постійне місце проживання та на яких умовах.

3. Будівельна галузь

Для відновлення зруйнованого потрібно багато будівельних матеріалів.

Мережа модульних підприємств із виробництва сучасних будівельних матеріалів має бути розгорнута в Україні якомога ближче до районів найбільшої руйнації. Це дозволяє використовувати місцеву сировину та забезпечує роботою людей, що залишилися без роботи після війни.

Необхідно налагодити виробництво готових конструкцій для будівництва житла та соціальних об'єктів за сухими технологіями, які швидко прилаштовуються до прибудинкової території та зводяться у дуже стислий термін.

Відновлення зруйнованого житла, будівництво житла у нових місцях розселення вимушених переселенців.

Необхідно якнайшвидше повернути людей, які виїхали з війни з-за кордону і, по можливості, з тих районів, де вони перехувалися від війни. При цьому слід розуміти, що кожен додатковий місяць, проведений поза колишнім місцем проживання, зменшує кількість бажаючих повернутися. Повернення мешканців у найближчі до кордону з РФ міста та села буде менш привабливим через постійну загрозу з боку РФ.

З іншого боку, в деяких територіальних громадах західних областей не вистачатиме житла для вимушених переселенців, які вирішили залишитися тут. Тому необхідно вирішувати проблему забезпечення житлом вимушених переселенців у західних та східних регіонах за різними схемами, що потребують розвитку.

Вся житлова забудова повинна здійснюватись належним чином з урахуванням адаптації до зміни клімату, наявності громадських просторів загального користування, доступності для основного населення, культури, шопінгу, відпочинку та здоров'я.

Планування реконструкції населених пунктів має ґрунтуватися на розумінні їхнього економічного потенціалу. Живу – працюю – відпочиваю.

Реконструкція соціальної інфраструктури

Реконструкція зруйнованих шкіл повинна здійснюватись виходячи з нових потреб та нових вимог до шкільних будівель. Почасти слід розглянути можливість його адаптації до освітніх потреб інших суспільних просторів у уцілілих спільнотах – культурних центрів, торгових центрів чи чогось іншого.

Реконструкція зруйнованих закладів охорони здоров'я має ґрунтуватися на нових підходах до системи охорони здоров'я, яка має бути достатньо

децентралізованою та технічно оснащеною з урахуванням значної частки приватних установ.

4. Енергетичне відновлення пошкоджених електро- та газових мереж, максимальна переорієнтація традиційного газопостачання на електроенергію – атомна енергетика плюс зелена енергетика. Будівництво установки для переробки вугілля, торфу та кукурудзи на рідке або газоподібне паливо.

Враховуючи обмежені можливості експорту українського зерна та високу залежність України від імпорту дизельного палива та бензину, доцільно швидко розгорнути виробництво біодизеля та біоетанолу на малих, територіально розосереджених сучасних підприємствах з переробки ріпаку, кукурудзи, буряків, картоплі тощо в прикордонних районах регіонів з РФ, населення стрімко скорочується, вести бізнес стає важко, будуються заводи, населення стрімко скорочується. Технологічні ланцюжки виробництва готової оборонної продукції на базі українських підприємств та кооперації з підприємствами країн-союзників мають бути максимально замкнутими. Для такої реконструкції оборонних підприємств доцільно створювати спільні виробництва за участю американських компаній – виробників зброї та європейських, особливо польських, виробників.

У центральному та західному макрорегіонах необхідно розгорнути мережу проектно-виробничих структур для розробки та виробництва перспективної військової техніки, у тому числі через кооперацію із західними компаніями, з використанням інструментів індустріально-технологічних парків. Заслуговує на увагу перенесення виробництва найважливіших видів зброї та боєприпасів зі східних і північних регіонів до центральних і західних.

Реконструкція галузі повинна здійснюватися з урахуванням посилення її стійкості до ракетних ударів - мережі кооперування більш дрібних підприємств як альтернативи великим компаніям, універсалізації конструктивних рішень в області взаємозамінності окремих елементів машин і механізмів. . та обладнання, зокрема для цілей

Для розвитку найбільш постраждалих від війни регіонів, розташованих у східному макрорегіоні, спеціальної підтримки ринку та менш зацікавлених у впливі нападника

21 квітня 2022 р. за Указ Президента України від Відбудови України від наслідків війни. Відповідно до затвердженої резолюції цієї ради, її основним завданням є «розробка плану дій післявоєнної відбудови та розвитку України, який передбачає, зокрема, відбудову та розвиток транспорту, медицини, соціальної, комунальної сфер, промислова та житлова інфраструктура, енергетична інфраструктура, «Зв'язок», «Військова інфраструктура та оборонна промисловість», «Структурна модернізація та відновлення економіки», «Дії з подолання безробіття», «Підтримка сімей з дітьми», «Незахищені верстви населення», «Люди в складних життєвих обставинах». спричинених війною, Відновлення та збереження культурних цінностей».

Ще один важливий момент: «Рішення Ради реалізуються у разі потреби шляхом видання в установленому порядку актів Президента України, Кабінету Міністрів України, а в подальшому відповідні законопроекти вноситимуться до Верховної Ради України. на розгляд». це зрозуміло, адже сама Рада не є державним органом із владними повноваженнями, тому можна стверджувати, що діяльність Ради має здійснюватися законними засобами: шляхом прийняття необхідних законів, актів уряду чи президента.

Таким чином, не ставлячи під сумнів важливу інтелектуальну та координаційну роль Ради у розробці генерального плану реконструкції, можна передбачити, що фактичне планування та реконструкція України та її регіонів відбуватиметься в рамках існуючих чи необхідних законів. бути прийнятим за це.

Коли ми дивимося на різні сектори, згадані в резолюції Ради, ми вважаємо, що ми повинні пам'ятати, що коли ми говоримо про реконструкцію, ми в першу чергу говоримо не про цей сектор, а про території, прямо чи опосередковано постраждалі від війни. З цієї причини дуже важливо, щоб заходи регіонального та територіального відновлення були комплексними та базувалися на точній

інформації та достатньо надійних прогнозах внутрішніх та зовнішніх загроз і можливостей для певного регіону чи території.

Враховуючи вищевикладене, на нашу думку, доцільно було б не створювати нову нормативно-правову базу для покращення країни, а розробити розроблену за останні роки систему планових документів, яка б відповідала кращим європейським практикам нормативно-правової бази регулювання регіонального розвитку.

Зрештою, ми розуміємо, що різні регіони та територіальні громади України зазнають суттєво різних втрат від війни внаслідок війни, а тому потребують різних підходів до планування розвитку чи відбудови. Адже навіть в області є населені пункти, де більшість населених пунктів або зруйнована внаслідок бойових дій, або розграбована під час окупації, а є населені пункти, які взагалі не постраждали і не постраждали від окупації.

Тому одним спільнотам необхідно якнайшвидше оновлюватися шляхом відтворення знищених людей, іншим розвиватися в нових умовах.

І в першому, і в другому випадку йдеться про необхідність конкретного, синхронного планування відбудови одних і розвитку інших територіальних громад у межах одного регіону. Подібна ситуація і в Україні. Регіони, які зазвичай не мають постраждалих територій, стикаються з новими викликами, створеними війною – вимушеною міграцією, розривом відносин співпраці, перебоями в логістиці та обмеженнями експорту та імпорту.

Все це потребує змін або ухвалення нової редакції стратегії регіонального розвитку держави на період до 2027 року, куди може бути включений план ревіталізації регіону.

Що для цього робити? Необхідно виявити та оцінити нові виклики, які постали для всієї України та її регіонів внаслідок російсько-української війни.

Для роботи на викликах необхідно зібрати інформацію про ступінь пошкодження житлової, промислової, дорожньої та іншої інфраструктури; про кількість внутрішньо переміщених осіб: звідки вони прибули та де оселилися; про наявність/знищення експортного потенціалу в регіонах.

Нова редакція ДРСР-2027 по суті має стати документом стратегічного планування відбудови країни в цілому та стабілізації ситуації в регіонах і стимулювання їх розвитку в післявоєнний період.

Стратегія має чітко визначити типологію макрорегіонів з урахуванням їх близькості до лінії фронту, наслідків бойових дій/бомбардувань/нальотів, а також встановити орієнтири їх спеціалізації на українському ринку на основі військового потенціалу.

Стратегія має визначити типи постраждалих територій – райони/територіальні громади, які постраждали від бойових дій; встановлення певної класифікації цих видів залежно від об'єктивних показників ступеня зруйнованості інфраструктури, місцевого господарства та демографічної ситуації.

Нова стратегія має працювати з такими типами функціональних територій, які були визначені у Стратегічному плані 2027 та об'єктивно зникли внаслідок війни: регіональні полюси зростання, прикордонні території в несприятливих умовах, сільські території в несприятливих умовах, гірські території.

Необхідно переглянути систему завдань, особливо оперативних, щоб зменшити кількість завдань, що містять ці цілі. Стратегічні завдання, як і раніше, загалом відповідають потребам відбудови країни та розвитку її регіонів.

Стратегія має реалізовуватися на основі програм, що впливають із операційних цілей стратегії та фінансуються з таких джерел, як Державний фонд реконструкції та регіонального розвитку (ФРРР).

Програми спрямовані на: перебудову регіонів за конкретними підходами щодо приналежності регіону до конкретного макрорегіону; у розвитку окремих типів функціональних територій; досягти цілісності українського простору.

На нашу думку, важливо, щоб плани реконструкції постраждалих регіонів і районів не розглядалися ізольовано від загального планування розвитку регіонів і місцевих органів влади.

Це, в свою чергу, потребує певного вдосконалення законодавства з питань регіонального розвитку, а саме нової редакції закону «Про основи державної

регіональної політики». Нова редакція має врахувати сучасні реалії, що сформувалися в умовах регіонального розвитку внаслідок війни, а також необхідні планувальні документи щодо відбудови постраждалих від катастрофи регіонів і територій, інструменти фінансування відбудови, методи стан. підтримка, розвиток окремих видів територіальних функцій, контроль та оцінка успішності ресторану.

Фінансування реконструкції та розвитку регіонів Оскільки для відродження регіонів та реконструкції постраждалих територій будуть потрібні значні фінансові ресурси, які відсутні на місцевому рівні та є досить дефіцитними у державному бюджеті України, Державний фонд реконструкції та регіонального розвитку (DFVR). Цей фонд має поповнюватися з різних джерел - насамперед конфіскованого майна рф, внесків країн-донорів, кредитів міжнародних фінансових організацій.

Цей фонд фінансуватиме різні програми, спрямовані на благоустрій регіонів, які будуть підготовлені відповідно до плану відновлення, який є невід'ємною частиною стратегії регіонального розвитку країни.

Для фінансування реконструкції та подальшого розвитку регіонів та територій донорам необхідно забезпечити підзвітність допомоги та її використання у суспільних інтересах; розподіляються справедливо відповідно до форми та змісту узгоджених з вами планових документів, розроблених комплексно та за принципом: немає фінансування без планування, немає планування без фінансування; використовуються швидко та ефективно. Ключовим елементом забезпечення ефективного використання допомоги є гнучкість та оперативність управління: з цієї причини оптимальним рішенням є створення спеціального фонду – Державного фонду фінансової допомоги. Донори також можуть побажати, щоб їхню допомогу було зазначено відповідним чином (наприклад, «Цей проект з розмінування фінансується ЄС»).

Важливо, щоб Україна наперед продемонструвала свою здатність правильно розпоряджатися фондами відновлення. Демонстрація того, що уряд здійснює належне управління фінансами, буде необхідною умовою на етапах

підготовки до членства в ЄС. Тут дуже важливо встановити принципи фінансування за рахунок коштів, максимально наближених до тих, що застосовуються в ЄС для фінансування з попередніх та структурних фондів ЄС. Це принесе подвійну користь – довіру донорів та підготовку до вступу до ЄС.

У зв'язку з постійним удосконаленням регламентів ЄС та їх адаптацією до певних ключових завдань, визначених ЄС на наступний семирічний цикл планування, або до потреб країн-кандидатів у ЄС, щоб підготуватися до вимог членства в ЄС, Україні необхідно розробити правила фінансування спільно з відповідними інститутами ЄС. Ми повинні використовувати етап відновлення країни, щоб підготувати її до членства в ЄС.

Структурні фонди фінансують регіональну політику (чи політику згуртування), яка є основною інвестиційною політикою ЄС.

Регіональна політика ЄС спрямована на забезпечення гармонійного та сталого розвитку всіх країн та регіонів та зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості ЄС. Регіональна політика спрямована на зниження диспропорцій у рівні розвитку регіонів та сприяння подоланню відсталості регіонів із найменш сприятливими умовами розвитку. Особливу увагу буде приділено сільським районам, районам, зачепленим промисловим переходом, та регіонам з особливими природними або демографічними умовами, такими як північні регіони ЄС з дуже малою щільністю населення, а також острівні, прикордонні та гірські райони.

Бюджет ЄС на регіональну політику на 2021–2027 роки становить близько півтрильйона євро (392 млрд євро — кошти ЄС, решта — співфінансування країн-учасниць).

Розширення ЄС відбувається відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз. Іншими документами, які нині регулюють процес розширення, є стратегія розширення та ключові завдання на 2014-2015 роки. (Від 08.10.2014 COM (2014) 700 final) та Рішення № 2021/1529 Європейського парламенту та Ради від 15 вересня 2021 р. про затвердження основного механізму фінансування для країн-кандидатів, Інструмент для попереднього

вступу III, IPA . Зрозуміло, що Україна не згадується в жодному документі про розширення ЄС, але оскільки Україна набула статусу кандидата, ЄС оновить своє законодавство і ухвалить нові фінансові рішення до вступу України.

Інструмент допомоги перед вступом (IPA) – це механізм, за допомогою якого ЄС підтримує реформи в країнах-кандидатах за допомогою фінансової та технічної допомоги з 2007 року. Фонди підготовки до вступу – це значні інвестиції у майбутнє країни-кандидата. Вони підтримують країну в проведенні необхідних політичних та економічних реформ і готують її до прав та обов'язків членства в ЄС.

Держави-члени повинні дотримуватись усіх законів ЄС при виборі та реалізації проектів, наприклад, у сфері державних закупівель, конкуренції та навколишнього середовища. Країни-члени повинні мати інституційну структуру та відповідний адміністративний потенціал для забезпечення того, щоб регіональний розвиток програмувався, здійснювався, контролювався та оцінювався надійним та рентабельним чином з точки зору управління та фінансового контролю.

Насправді принципи підготовки до вступу до ЄС мають спонукати українську владу діяти на принципах, максимально наближених до європейських, плануючи реконструкцію постраждалих регіонів та територій, і ми вже маємо для цього деякі підстави.

У період 2015-2022 років. Україна досягла значного прогресу в реформуванні своєї регіональної політики за підтримки ЄС та інших партнерів. У 2018 році Україна приєдналася до рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо ефективного державного інвестування на всіх рівнях влади. Це свідчило про готовність нашої країни вжити заходів щодо реформування системи управління державними інвестиціями. Зокрема, забезпечення його стабільності, прозорості, ефективності та зниження корупційних ризиків на всіх стадіях реалізації інвестиційних проектів.

У 2021 році з ініціативи Міністерства регіонів та за підтримки проекту «Підтримка державних реформ в Україні» (SURGe) підготовлено комплексний

аналітичний звіт «Державні інвестиції для регіонального розвитку: можливості, прогалини та рекомендації». Звіт містить аналіз інвестиційних можливостей центральних, регіональних та місцевих органів державної влади на основі рекомендацій ОЕСР, перелік існуючих прогалин та рекомендації щодо їх усунення на всіх рівнях управління. Врахування цих рекомендацій при подальшому реформуванні регіональної політики країни допоможе Україні прискорити відкриття глави 22 у переговорах щодо регіональної політики з ЄС.

Головний аргумент проти грубої сили Росії та запорука нашої перемоги – героїчний опір Збройних Сил України та всього українського народу ворогові.

Війна завдала страшної шкоди всій Україні, всім українським областям та територіальним громадам. Україні потрібна повоєнна реконструкція, планування якої можна і потрібно готувати вже зараз.

Україна отримала шанс на прискорене членство в ЄС, тому зараз планування реконструкції та регіонального розвитку потребує гармонізації з європейськими принципами, набуття тут досвіду та зміцнення довіри закордонних партнерів до наших планів та їх реалізації.

В умовах ослаблення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування воєнного часу зростає ризик своєчасності, повноти та реалізованості розроблених планів реконструкції, тому необхідно ефективно координувати зусилля всіх учасників планування. Цю роль може взяти на себе Національна рада реконструкції України, яка водночас не може і не повинна підміняти собою виконавчу владу, яка відповідає за реалізацію політики повоєнного відновлення.

Війна створила багато болючих проблем, які необхідно вирішити. Ми маємо використовувати вирішення цих проблем як можливість якнайшвидше приєднатися до європейської родини вільних націй та розвивати Україну на користь українського суспільства, миру та процвітання в Європі.

На жаль, війна триватиме довго, а її наслідки позначатимуться в Україні десятиліттями. Тому не варто чекати закінчення війни, щоб почати відновлювати країну, ми втратимо час, якого поки що немає. Тепер потрібна концентрація сил

у фронті, а й у тилу. Центр і захід України мають тепер стати одним великим цехом і полем нашого господарства (війна йде вже три місяці, і більшість підприємств, які могли б випускати продукцію, необхідну фронту та тилу, або не працюють або працюючи неповний робочий день раз на тиждень, що в умовах війни не прийнято). Тут необхідно створювати нові ферми, відновлювати закриті підприємства, диверсифікувати сільське господарство, щоби забезпечити продовольством внутрішній ринок України. Це вимагає мобілізації всіх людських, фінансових, технологічних та організаційних ресурсів, які вже зараз спрямовані на випереджальний розвиток економіки цих територій у сучасних умовах. Якщо ми зможемо використовувати можливості тилу для допомоги фронту та підтримки народного господарства, ми зможемо набагато швидше відновити ті райони та території, які нині найбільше страждають від бойових дій, найбільш спустошені та досі руйнуються, знищуються.

Відновлення економіки та мобілізація тилу сьогодні пришвидшить відновлення інших регіонів завтра. Організаційно-управлінськими пріоритетами діяльності органів регіонального та місцевого самоврядування регіонів України, спрямованих на прискорення їх післявоєнного економічного розвитку, мають стати:

регіональні стратегії та бюджетування, у тому числі адаптація регіональних стратегій і програм розвитку до умов повоєнного розвитку кожного регіону та їх узгодження з оновленою Державною стратегією регіонального розвитку;

забезпечення належного фінансування заходів, передбачених стратегіями та програмами регіонального розвитку;

налагодження ефективної ділової комунікації та оптимізація інституційної взаємодії з органами державної влади, а також з органами місцевого самоврядування на субрегіональному та місцевому рівнях з метою спільної узгодженої реалізації заходів, спрямованих на прискорення післявоєнної відбудови економіки регіону, зокрема модернізації та пристосування до умов післявоєнного економічного розвитку їхньої інфраструктури та житлово-комунального господарства;

поглиблення взаємодії з державними інституціями на державному, субрегіональному та місцевому рівнях для успішного завершення адміністративно-територіальної реформи та остаточного досягнення всіх її цілей, насамперед у сфері реальної децентралізації влади та формування на її основі нової системи розподіл влади та міжбюджетні трансферти за зразком країн-членів ЄС;

координація міжрегіонального та транскордонного співробітництва з партнерами з країн ЄС, у тому числі реалізація проектів розвитку мережі міжнародних транспортних коридорів, створення транскордонних кластерів, будівництво нових об'єктів прикордонної інфраструктури, підвищення ефективності використання потенціалу розвитку регіональної та транскордонної індустрії туризму, диверсифікації та інтенсифікації транскордонних та міжрегіональних програм і проектів, культурно-освітніх та ін.;

підвищення підприємницького, наукового та інноваційного потенціалу регіону шляхом сприяння налагодженню більш тісних та взаємовигідних відносин між бізнесом, науковими установами та інститутами громадянського суспільства, зокрема у реалізації важливих регіональних проектів з розвитку транспортної, логістичної та інженерної інфраструктури, створення кластерів, промислових та наукових парків, покращення інвестиційного клімату, модернізація виробничих систем тощо;

здійснення заходів щодо популяризації регіону та просування його економічних інтересів на національному та міжнародному рівнях, розробка пакету інвестиційних пропозицій для потенційних вітчизняних та іноземних інвесторів, здійснення регіонального маркетингу, просування регіонального туристичного продукту на внутрішньому ринку. . і зовнішні ринки.

Рекомендації для органів місцевого самоврядування територіальних громад Територіальні громади слід розглядати як головну ланку економічного відновлення України після війни. На їх органи місцевого самоврядування має бути покладено низку функцій щодо створення міцної та якісної адміністративно-управлінської та соціально-економічної бази для успішного післявоєнного розвитку країни. Деякі з цих функцій діють і сьогодні.

Зокрема, це стосується:

адаптації стратегії розвитку територіальних громад до умов повоєнної відбудови з урахуванням змін у стратегіях і програмах регіонального розвитку, насамперед щодо визначення ролі та місця окремих громад та субрегіонів; в якому вони розташовані, в пріоритетах післявоєнної економічної модернізації регіону;

стимулювання розвитку підприємництва в громаді всіма можливими силами і засобами, включаючи активну просвітницьку, популяризаторську та організаційну роботу, а також розвиток відповідної інженерно-транспортної та логістичної інфраструктури (насамперед шляхом залучення коштів і ресурсів) за програмами міжнародної технічної допомоги, гранти міжнародних організацій, благодійників та іноземних урядів, отримання коштів від ДФРР тощо);

використання потенціалу міжгалузевого партнерства та партиципаторного управління для успішної післявоєнної відбудови економіки муніципалітету та її своєчасної адаптації до нових соціально-економічних викликів, викликаних війною;

сприяння розвитку громадської активності мешканців гміни та розбудова мережі ефективних громадських організацій на її території;

якомога ширше залучення мешканців гміни до процесів обговорення та прийняття важливих управлінських рішень щодо її подальшого розвитку, широке запровадження практик демократичного державного управління за зразком громад країн-членів ЄС;

цифровізація механізмів управління територіальними громадами з широким впровадженням ресурсів відкритих даних: Інтернету, соціальних мереж, місцевих телеграфних каналів та електронних ЗМІ тощо;

посилення безпекової складової у розвитку економіки гміни з урахуванням існуючих загроз можливого повторення ракетно-артилерійських обстрілів її території, диверсій на об'єктах великого оборонного чи економічного значення;

взаємодія з органами місцевого самоврядування та відповідними військовими службами щодо розміщення в населеному пункті об'єктів транспортно-технічного забезпечення та іншої військової інфраструктури, а

також структурних підрозділів оборонних підприємств, у тому числі підземних баз;

створення мережі належним чином обладнаних складів як для місцевого населення, так і для можливого зберігання продовольства, палива та інших важливих запасів у разі повторних атак.

Крім того, для тих територіальних громад, які приймають переміщені підприємства та внутрішньо переміщених осіб, важливо створити умови для максимального використання потенціалу цих підприємств та інтелектуальних і трудових ресурсів внутрішньо переміщених осіб у повоєнному економічному розвитку. громади (насамперед, якщо переселенці не планують повертатися до місця постійного проживання або тимчасово не можуть повернутися).

Зокрема, це стосується ініціювання створення індустріальних кластерів та індустріальних парків з одночасним розвитком соціального житла (постійного чи тимчасового) поблизу них, працевлаштування частини внутрішньо переміщених осіб та забезпечення їм належних умов проживання, сприяння культурній інтеграції переміщених осіб, особи з місцевим соціальним середовищем, заснованим на європейських цінностях цивілізації.

Натомість для населених пунктів із ризиком можливих військових провокацій чи повторних атак, у тому числі наземного вторгнення (особливо тих, які розташовані поблизу кордону з Росією, Білоруссю чи з тимчасово окупованих територій), варто розробити модель «об'єднання» власної економіки. шляхом децентралізації виробничих потужностей та об'єктів муніципальної інфраструктури у значній кількості мікропідприємств або малих мобільних установ у сферах побутового обслуговування, медицини та освіти.

3.2. Адаптація європейського досвіду державної політики регіонального розвитку в Україні: інтегрований підхід

Уряди більшості країн розглядають національні державні інвестиційні програми як із головних умов регіонального розвитку. Важливі державні інвестиції спрямовуються в сектори енергетики, довкілля, освіти та навчання та

транспорту. Виконавцями цих програм є як державні установи, і органи місцевого чи регіонального самоврядування. На практичному рівні політика регіонального розвитку доповнюється національними інвестиційними програмами державного сектору, що охоплюють великі території [8, с. 377-385].

У таких країнах як Франція, Ірландія, Бенілюкс та Скандинавія, держава є основним інвестором соціально-економічного розвитку. Держава ініціює розробку політики, виділяє кошти та бере участь у реалізації проектів. З іншого боку, у Центральній та Східній Європі державні інвестиції, призначені для підтримки економічного розвитку, розподіляються переважно за напрямками національної політики [40, с. 122–130].

У нових країнах-членах ЄС програми регіонального розвитку становлять близько 30% загального обсягу внутрішніх інвестиційних програм країни. У деяких із цих країн органи місцевого самоврядування (муніципалітети та регіони) відіграють практично основну роль у регіональному розвитку.

У таких умовах необхідно чітко визначити ролі центральних урядів та регіональних влад у компетенції планування, фінансування та реалізації концепцій, програм, проектів, пов'язаних з регіональною політикою, а також контролю та оцінки їх ефективності.

Таким чином, є підстави вважати, що питання узгодження та узгодження національних та регіональних заходів політики регіонального розвитку потребують особливої уваги центральних та регіональних органів влади. Практична реалізація цих завдань прихована у гібридних моделях. У Франції, наприклад, було розроблено складну систему угод для ув'язування національних пріоритетів розвитку з регіональними пріоритетами. У межах регіональних структур ця модель реалізується з допомогою пайового фінансування конкретних проектів. Але в галузі державних ліній, автомагістралей, розвитку залізниць, політики управління дослідницькими проектами, освіти, політики на ринку праці тощо держава є практично єдиною дійовою особою. Так, у Франції існують певні відмінності між національною інвестиційною політикою та

політикою регіонального розвитку, хоча остання переважно реалізується за рахунок державних інвестицій у регіони [28].

Директор Міністерства торгівлі Вашингтона, доктор філософії. За словами Лізи Браун, побудова сильної спільноти має ґрунтуватися на поєднанні галузевого та регіонального підходів. У регіоні є енергетична, аерокосмічна, сільськогосподарська та лісова промисловість, зелені галузі та галузі інформаційних технологій. Це дає Вашингтону значні можливості для національної та глобальної конкурентоспроможності.

Одним із основних пріоритетів у роботі Департаменту торгівлі Вашингтона є сприяння розвитку міжрегіонального та прикордонного співробітництва. У цьому напрямку з 2011 року уряд надав пряму допомогу більш ніж сорока експортоорієнтованим компаніям у рамках 140 проектів, реалізація яких принесла понад 59 мільйонів доларів. Прибуток США. Додамо також, що в рамках створення чистої енергетики Вашингтон має на меті забезпечити до 2045 року 100% виробництво електроенергії з відновлюваних джерел. З 2013 року Фонд чистої енергії інвестує в інноваційні проекти: модернізацію електромереж, зберігання енергії вітру, сонячна та інші відновлювані джерела енергії, а також транспорт, включаючи електрифікацію транспортних засобів, кораблів та літаків [2].

В Україні інтегрований підхід до реалізації національної регіональної політики пов'язаний із затвердженням національної стратегії регіонального розвитку до 2020 року. Уточнений підхід включає поєднання промислово-галузевої, територіально-просторової та управлінської складових регіонального сектору. Зміст цих компонентів та їх зв'язок з цілями регіонального розвитку країн ЄС наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 - Інтегрований підхід до політики регіонального розвитку

Складові інтегрованого підходу до регіонального розвитку	ДСРР на період до 2020 року	Нормативні документи ЄС
Галузево-секторальна	Проведення оптимізації та диверсифікації структури економіки країни, забезпечення ефективної спеціалізації регіонів з пріоритетним використанням власного ресурсного потенціалу і на цій основі – збільшення конкурентоспроможності регіонів. Ефективне використання конкурентних переваг регіонів передбачає створення в них оптимальних умов, які надавали б їм можливість розкрити свій потенціал – ресурсний та виробничий – на основі поглибленої спеціалізації регіональної економіки. Завдяки цьому регіон стає конкурентоспроможним, тобто здатним досягти визначених цілей розвитку більш ефективно, ніж інші регіони, конкурувати за ресурси та мати вищі показники розвитку в певних секторах економічної діяльності.	Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів на основі всебічного розвитку й розкриття внутрішнього потенціалу. Законодавчі акти, які обґрунтовують програмний період країн ЄС на 2014–2020 рр., роблять акцент на необхідності розвитку конкретних галузей та сфер діяльності як основи для розкриття внутрішнього потенціалу регіонів, активізації місцевої господарської ініціативи, а також досягнення цілей збалансованого соціально-економічного розвитку в межах усього ЄС. Вказані законодавчі акти планують розвивати в галузевому розрізі освіту та спорт, сільське господарство, сільськогосподарські ринки й фермерство, наукові дослідження та інновації, питання збереження довкілля
Територіально-просторова	Передбачає досягнення рівномірного та збалансованого розвитку території, розвиток міжрегіонального співробітництва, недопущення поглиблення соціально-економічних диспропорцій. Цього можна досягнути за допомогою формування точок зростання, стимулювання їх та поширення ареалів розвитку на прилеглу територію, активізації місцевої економічної ініціативи та збільшення потенціалу сільських територій. Забезпечення соціально-економічної єдності й рівномірності розвитку регіонів спрямовано на створення на всій території України рівних умов для розвитку людини. Також ця складова передбачає створення інфраструктури для співпраці різних регіонів України в межах конкретних проектів з метою отримання ефекту синергії від окремих регіональних ініціатив на національному рівні.	Законодавчі акти ЄС передбачають вжиття заходів щодо забезпечення рівномірного збалансованого розвитку територій, "підтягнення" показників територій (країн ЄС та регіонів всередині них) із низьким рівнем розвитку до середніх показників розвитку територій. Для цього ухвалені законодавчі акти стосовно розвитку сільських територій, зменшення безробіття, забезпечення зайнятості, запровадження соціальних інновацій, у тому числі забезпечення соціального включення, конкурентоспроможності підприємств, зокрема малих та середніх, фінансування територіальної кооперації. А в контексті збільшення міжрегіональної співпраці регіонів у країнах ЄС значно зростає роль політики згуртування як чинника збільшення регіональних можливостей. Передбачається вжиття окремих заходів щодо забезпечення територіальної згуртованості.
Управлінська	Передбачає забезпечення єдності підходів до формування й реалізації політики регіонального розвитку в усіх регіонах, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави та регіонів, оптимізацію системи територіальної організації влади. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку передбачає створення бази для реалізації ефективної регіональної політики – механізмів та інструментів державного управління регіональним розвитком, які б відповідали вимогам часу й проблемам, які стоять перед регіонами. Це вимагає зміни процесів стратегічного планування та реалізації поставлених завдань на всіх територіальних рівнях, створення ефективних механізмів вертикальної й горизонтальної координації (а не вертикального підпорядкування) пріоритетів і завдань на різних рівнях та в різних галузях розвитку територій, а також зміну самої системи територіальної влади – посилення децентралізації влади.	У цьому напрямку законодавчі акти ЄС регулюють спрямування зусиль на вдосконалення податкової системи та надання допомоги членам ЄС, які мають фінансові ускладнення. Система фінансової підтримки – ресурсна складова регіональної політики ЄС у новому програмному періоді – передбачає продовження функціонування регіональних (структурних) фондів. Їх дія відбувається на основі декількох принципів, які відображені у програмі фондів та у правилах надання допомоги: програмування, концентрації, партнерства, доповнюваності, моніторингу та оцінювання, а також принципу солідарності та принципу субсидіарності.

Джерело [9; 24].

Інтегрований регіональний розвиток включає 2 формати інтегрованості: горизонтальну та вертикальну інтегрованість – узгодження регіональних планових документів розвитку з ієрархічно вищими системами – державними плановими документами (стратегіями, програмами, проектами) (рис.3.1.).

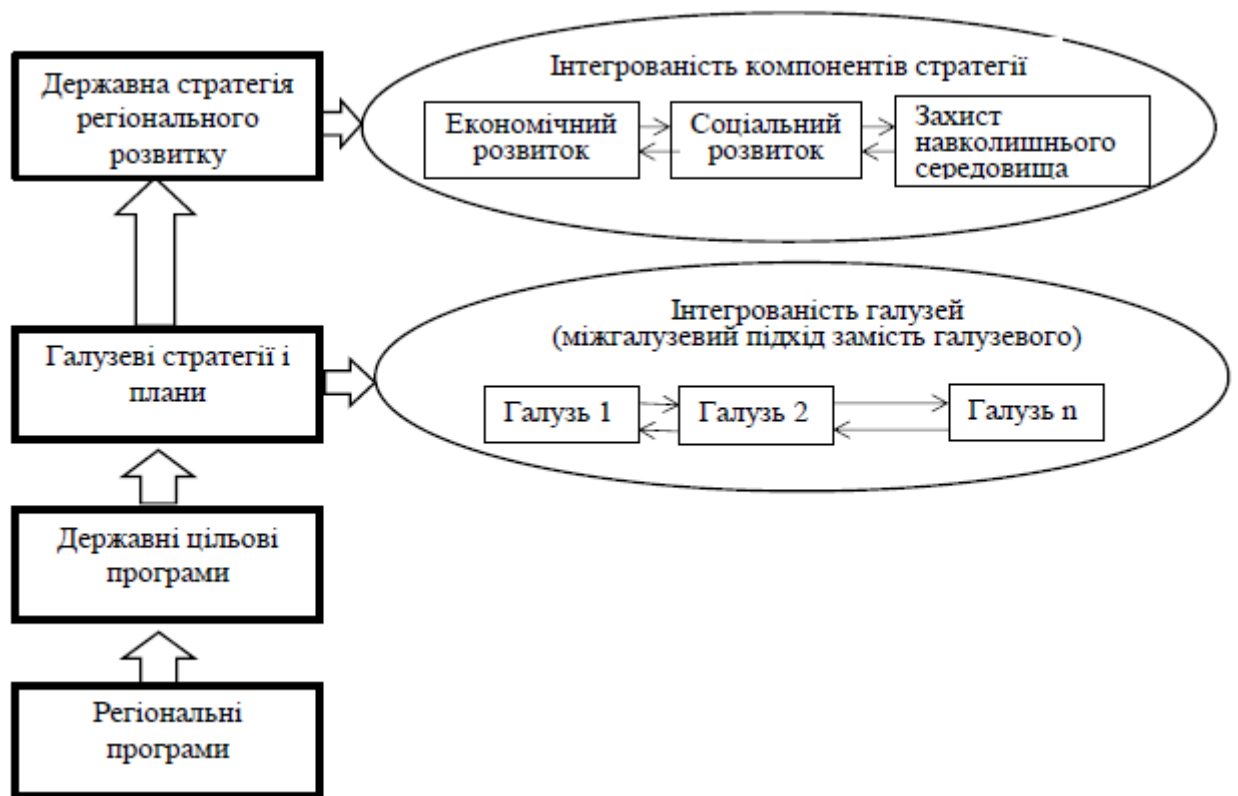

Рис. 3.1 - Вертикальний та горизонтальний виміри інтегрованості для формування політики регіонального розвитку

Проведене дослідження формування та еволюції політики регіонального розвитку дозволяє зробити висновки та дати рекомендації щодо її вдосконалення у вітчизняних умовах.

Політика регіонального розвитку має ґрунтуватися на соціально-еколого-економічній основі (парадигмі) як одній із складових реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Більшість європейських країн використовують регіональний підхід для формування та реалізації політики регіонального розвитку, який доповнюється національними інвестиційними програмами.

У країнах, що характеризуються значним рівнем децентралізації (наприклад, Бельгія, Іспанія, більша частина Німеччини, Уельсу та частина Північної Ірландії, Шотландія), як правило, застосовується значно акцентована політика регіонального розвитку. Сфера його застосування ширша за будь-яку національну політику розвитку, а планування, фінансування та реалізація заходів політики в основному здійснюються на регіональному рівні. Акцент у політиці регіонального розвитку зміщується зі скорочення відмінностей регіонального

розвитку на нову концепцію - використання регіонами своєї політики розвитку через передачу повноважень від держави на регіональний рівень.

Аналогічний підхід застосовується у Польщі, Чехії та більшості нових країн-членів ЄС із використанням коштів ЄС, призначених для співфінансування національних стратегій та програм соціально-економічного розвитку. У національному масштабі розробляється 5-6 програм, одна з яких – програма регіонального розвитку. Національні та регіональні програми фінансують різні види діяльності.

У більшості унітарних держав (наприклад, у Франції) збереглися великі національні інвестиційні програми, планування, фінансування та реалізація яких мають централізований характер. При цьому зміст таких програм може формуватись шляхом консультацій з органами влади на регіональному рівні. У цих країнах також розробляється додаткова регіональна політика, регулювання та часткове фінансування якої здійснює центр. Формування та реалізація такої політики ґрунтується на спільному плануванні з регіональними суб'єктами, моніторингу та оцінці її ефективності. Для забезпечення ефективності такої гібридної моделі регіональної політики уряди створили інституційні засади, а також визначили правила, ролі та обов'язки органів влади різних рівнів щодо планування та реалізації цієї політики. Програми та проекти політики регіонального розвитку (що не належать до національних програм державних інвестицій) здебільшого ініціюються на регіональному рівні.

Застосування такої моделі може мати невеликі відмінності у країнах із сильним місцевим самоврядуванням та у країнах з високим рівнем збирання місцевих податків (наприклад, у Нідерландах та Скандинавії). У таких країнах на органи місцевого самоврядування покладено реалізацію більшості проектів та заходів регіональної політики розвитку, і тому вони беруть участь у формуванні національної інвестиційної політики.

Загальною рисою реалізації політики регіонального розвитку європейських країн є стимулювання різних політиків до співробітництва. Одним із пріоритетних завдань стало стимулювання різних форм партнерства

представників влади та недержавних громадських організацій у сфері реалізації заходів політики на засадах підходу «знизу нагору». Цей підхід широко поширений щодо використання структурних фондів ЄС, особливо щодо планування та моніторингу програм. Приклади успішного співробітництва різних суб'єктів у формуванні та реалізації політики регіонального розвитку можна спостерігати по всій Європі: Великій Британії, Ірландії, Франції. У таких країнах, як Італія, Нідерланди, Німеччина та скандинавські країни, муніципалітети відіграють важливу роль у розробці політики. У країнах зі слабкими місцевими органами влади (наприклад, у Великій Британії та Ірландії), а також у сільських громадах багатьох країн важливу роль відіграють органи державної влади.

Інвестиції чи програми розвитку здебільшого є основними інструментами регіональної політики розвитку. Такі програми мають форму багаторічного плану, орієнтованого на результат та розроблюваного на основі стратегічного планування у формі угоди між сторонами, що співфінансують.

Політика регіонального розвитку має ґрунтуватися на соціально-еколого-економічній основі (парадигмі) як одній із складових реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Більшість європейських країн використовують регіональний підхід для формування та реалізації політики регіонального розвитку, який доповнюється національними інвестиційними програмами.

Загальною рисою реалізації політики регіонального розвитку європейських країн є стимулювання різних політиків до співробітництва. Одним із пріоритетних завдань стало стимулювання різних форм партнерства представників державних органів та недержавних громадських організацій у сфері реалізації заходів політики на основі принципів підходу «знизу нагору». Цей підхід широко поширений щодо використання структурних фондів ЄС, особливо щодо планування та моніторингу програм. Приклади успішної співпраці різних суб'єктів у формуванні та реалізації політики регіонального розвитку можна спостерігати по всій Європі

. , у синергетичному поєднанні з додатковою регіональною політикою, що реалізується на основі співфінансування. Така регіональна політика ініціюється, планується, реалізується та контролюється здебільшого органами влади на регіональному рівні. У ході реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні участь органів самоврядування на регіональному та місцевому рівні має розвиватися у напрямку підвищення їхньої ролі у процесах державного та регіонального розвитку. програми.

Напрями подальших досліджень ми бачимо у вивченні цілей, завдань та функцій державних органів та органів місцевого самоврядування щодо формування та реалізації політики регіонального розвитку.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена важливій науковій проблемі, пов'язаній із забезпеченням розвитку та удосконаленням державної політики забезпечення регіонального розвитку. Основні результати дослідження полягають у такому.

У ринкових умовах основою ефективного управління країною стає надання її регіонам більшої самостійності, насамперед у сфері вирішення повсякденних питань місцевого розвитку. Водночас при домінуванні ліберальних цінностей і свободи економічного вибору не повинна втрачатися координуюча та стимулююча роль центру, що представляє інтереси всього суспільства, країни загалом. Це зумовлює необхідність існування та подальшого вдосконалення системи управління розвитком регіону у загальній системі публічного управління. Створення ефективного управління розвитком регіону посідає ключове місце у системі регіональної політики України. Регіональна політика в широкому розумінні має означати різноманітну міжнародну, державну та внутрішню діяльність політичних суб'єктів з метою створення та перерозподілу економічних, соціальних та інших ресурсів між регіонами для досягнення стратегічних цілей розвитку. Регіональна політика є особливим видом державної політики, отже, її ініціатором і реалізатором є держава.

Державна регіональна політика здійснюється на трьох рівнях: - на національному рівні вона реалізується центральними (національними) органами влади щодо окремих частин країни (наприклад, регіонів); - на субнаціональному рівні регіональна політика здійснюється регіональними (місцевими) органами влади та управління щодо дрібніших територій (аж до окремих населених пунктів - міст, сіл, селищ, розташованих на території конкретного району (району) суб'єкта країни); - на міждержавному рівні регіональну політику проводять міждержавні інституції, які у рамках регіональних інтеграційних об'єднань (наприклад, ООН, СОТ, Європарламент).

Регіональна політика більшості розвинених країн включає економічні, адміністративні, законодавчі та регулятивні заходи, які спрямовані на розвиток регіонів через координацію зусиль на регіональному та місцевому рівнях з

урахуванням партнерства з представниками бізнесу. Головною метою на національному рівні є стимулювання економічного розвитку, зменшення коливань макроекономічних показників, збільшення внутрішнього попиту, розширення ринків збуту.

Основними інструментами сучасної регіональної політики можна вважати:

1. Планування та координація регіонального розвитку – узгоджені програми дій на державному, регіональному та місцевому рівнях щодо прискорення розвитку окремого регіону.
2. Інвестиційна програма або програма розвитку - це довгострокова програма, розроблена на основі основних засад стратегічного планування, тобто певної домовленості між відповідними державними органами, які фінансують та роблять певний внесок у реалізацію програми регіонального розвитку.
3. Загальнодержавні програми підтримки конкретних регіонів - конкретні програми, які залежать від конкретних проблем, пов'язаних з економікою, урбанізацією, екологією тощо.

Державна стратегія регіонального розвитку в Україні є значним кроком вперед у порівнянні з попередніми документами, але потребує низки суттєвих доповнень. Останній має ґрунтуватися на нових методологічних підходах, новому баченні ролі та місця окремих територіальних утворень в економічному розвитку країни. Необхідно конкретизувати стратегічні цілі для окремих рівнів та об'єктів регіональної політики, а також створити цілісну систему планування регіонального розвитку національної економіки з відповідним методичним та організаційним забезпеченням. Регіональна політика потребує скоординованої інституційної та фінансової підтримки з боку держави та інших акторів; системи моніторингу, оцінки регіональної політики та її впливу на розвиток національної економіки; більш активна співпраця з міжнародними організаціями; адаптація до норм ЄС. На результативність державної політики регіонального розвитку, перш за все, на сьогодні впливає війна в Україні. У зв'язку з цим, надалі вважаємо за доцільне зосередити увагу саме на тих аспектах регіонального розвитку, які сформовані під впливом активних воєнних дій та боротьби проти РФ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Allen D. Cohesion and Structural Funds: Competing Pressures for Reforms? In: Wallace H., Wallace W., Pollack M. (eds.). Policy-Making in the European Union. Oxford University Press, 2005. P. 213–238.
2. Broun L. Regional and Sectoral Approach Creates a Strong Economy. URL: www.commerce.wa.gov/wp-content/uploads/2020/01/LisaColumbianColumn-OPТ.pdf.
3. Commission lays foundations to boost impact of cohesion investments after 2013. Retrieved from: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference>
4. Key achievements of Regional Policy 2014–2020. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/key-achievements/
5. Pashkevich, O. Churikanova, M. Kharchenko. The regional policy of Ukraine, problems and prospects in the context of the EU regional police. Nauka I Studia. 2015. No. 14. P. 73–80.
6. Regional Development and Cohesion Policy 2021– 2027. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2018/05/29-05-2018-regional-development-and-cohesion-policy-2021-2027
7. Бабінова О. О. Основні принципи, напрями та завдання державної регіональної політики щодо забезпечення сталого регіонального розвитку. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11boosrr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11boosrr.pdf).
8. Береза А. В. Координація регіональної політики в урядах країн ОЕСР. Політологічний вісник. 2013. Вип. 71. С. 377–385.
9. Бритова Г. В. Взаємоузгодження регіональної політики в Україні із цілями регіонального розвитку Європейського Союзу. Право та державне управління. 2015. № 4. С. 130–135.
10. Варналій З. С., Білик Р. Р. Інституційні засади та організаційні механізми політики регіонального розвитку: завдання реформ європейського зразка. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 3. С. 3–11.
11. Все не так, як каже ООН. Forbes оцінив реальну кількість українських біженців і в яких країнах вони зараз. URL: <https://forbes.ua/inside/vse-ne-tak-yak-kazhe-onn-forbes-otsiniv-realnu-kilkist-ukrainskikh-bizhentsiv-i-v-yakikh-krainakh-voni-zaraz-28042022-5719>
12. Галямар В.А. Державна регіональна політика України. Інвестиції: практика та досвід № 4/2019. С.101-107. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2019/17.pdf
13. Грицак І. Потрібно змінити принципи регіональної політики. Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. – 2008. – № 1. – С. 40-41.
14. Дегтярєва І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2010. № 4. С. 141–148.
15. Дегтярєва І.О. Принципи нової державної регіональної політики України / І.О. Дегтярєва // Теорія та практика державного управління. Вип. 3 (26). 2009. URL:

- file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Tpdu_2009_3_27.pdf.
16. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети : моногр. / за ред. З. С. Варналія. – К., 2007. – 765 с.
  17. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети Монографія За редакцією Варналія З.С. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Varnalij/index.htm>.
  18. Державний бюджет 2018 року та децентралізація: експертний аналіз URL: <http://decentralization.gov.ua/news/7960>.
  19. Європа-2020 — головні цілі економічного зростання / Europe 2020 — EU-wide headline targets for Economic Growth — European Commission URL: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm
  20. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом / Office of the official publications of the European Union. — Luxembourg, 2009. — 16 с
  21. Зруйнована війною інфраструктура України: прямі збитки сягають \$92 млрд URL: <https://ua.news.ua/money/razrushennaya-vojnoj-ynfrastruktura-ukraynu-pryamoj-ushherb-dostygaet-92-mlrd>
  22. Киянка І., Мельнишин Л. Регіональний розвиток і європейська інтеграція в контексті публічного управління. Ефективність державного управління. 2018. № 1 (54). Ч. 1. С. 65–71.
  23. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті сьомого дня лютого тисяча дев'ятсот дев'яносто другого року) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25 березня 1957 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
  24. Корнієвський С. Синергетичне поєднання різних вимірів інтегрованості у формуванні політики регіонального розвитку в Україні. Аспекти публічного управління. - 2021. - Т. 9, № 1. - С. 81-90.
  25. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком країни: теоретико-методологічні засади. Державне будівництво. 2010. № 1.
  26. Круглянко А. В., Тарантюк І. М. Пріоритетні напрями розвитку економіки регіонів на основі визначення конкурентних переваг на прикладі Чернівецької області. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2015. Вип. 2. С. 23–33.
  27. Маєв А. Державна регіональна політика в Україні: Передумови, цілі, законодавче забезпечення / А. Маєв // Державне управління та місцеве самоврядування. –2015. – Вип. 2 (25). – С. 168–179. URL: [http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_02\(25\)/19.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_02(25)/19.pdf).
  28. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. URL: http://green.ucci.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/1_METODOLOG_YA_PLANUVANNYA_REG_ONALNOGO_ROZVYTKU.pdf.

29. Мрінська О. Регіональна політика ЄС: посткризові реалії / О. Мрінська URL: <http://regionalnyaktsenty.blogspot.com/search/label/ЄС>
30. Оліферук С. І. Просторово-економічний розвиток України: узгодження територіального та соціально- економічного прогнозування та планування. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 17. С. 49–53.
31. Осика С. Г. Бакалінська О. О., Гришко А. О. Право Світової організації торгівлі – стрижень міжнародного торговельно-економічного права (у міжнародних угодах і правозастосувальних актах) : навч. посіб. у 3 т. Т. 2. Ч. 1. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 792 с.
32. Основы устойчивого развития Харьковской области до 2020 года: Монография. / Добкин. М. М., Чернов С. И., Кернес Г. А., Сапрнов Ю. А., Пономаренко В. С., Кизим Н. А., Авершин С. В.. – Х.: Издательский Дом «ИНЖЕК», 2010. – 528 с.
33. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 13, ст.90. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
34. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 06 серп. 2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>.
35. Про Концепцію державної регіональної політики. Указ Президента України. Затверджено Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001. URL: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/531.html>.
36. Про основи державної регіональної політики: Закон України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
37. Рогатіна Л. П., Михайлов М. С. Передумови та принципи формування моделі стратегічного управління економічним розвитком регіону. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2018/8.pdf
38. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін. — К.: КНЕУ, 2000. — 364 с.
39. Романюк С. А. Еволюція підходів до підтримки регіонального розвитку в країнах світу. Ефективна економіка. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_2_63.
40. Савка О. В. Етапи формування регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи. Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Історія. Політологія. 2013. Вип. 7-8. С. 122–130.
41. Савчук І.Г. Поліцентричний розвиток як складова сучасної регіональної політики / І.Г. Савчук // Український географічний журнал. — 2013, № 1. — С. 39— 45.
42. Стойко О. Регіональна політика України: стан і перспективи / О. Стойко // Віче. 2015. – №14. URL: <http://www.viche.info/journal/4825/>.
43. Тарасенко Д. Л. Сутність розвитку соціально-економічної системи. Менеджер. 2017. № 2. С. 112–117.
44. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової

- децентралізації / НАН України. ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України"; наук. редактор В.С. Кравців. — Львів, 2017. — 120 с. (Серія "Проблеми регіонального розвитку").
45. Тищенко О. П. Структуризація національної економіки та теоретичні підходи до управління її регіональним розвитком. Ефективна економіка. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_63.
  46. Ткаченко Ю.В. Регіональна економічна політика як складова економічного зростання. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі : проблеми теорії та практики. – 2012. – № 1 (17). – С. 18-31.
  47. Ткачук А. Державна регіональна політика в Україні: від декларацій до регіонального розвитку. URL : <http://gazeta.dt.ua/internal/derzhavna-regionalna-politika-v-ukrayini-viddeklaraciy-do-regionalnogo-rozvitku-.html>.
  48. Фінансові механізми інноваційного економічного розвитку України в умовах євроінтеграції: колективна монографія / за ред. проф. В. В. Лойко, А. Ю. Рамського. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. 252 с.
  49. Чуріканова О. Ю. Регіональна політика України, проблеми та перспективи в контексті регіональної політики ЄС. Економіка та держава. 2015. № 2. С. 51–54. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2015/13.pdf

Виконала:

студентка магістратури за
спеціальністю 281 Публічне
управління та адміністрування
заочної форми навчання

« ____ » _____ 2022 р.

Підпис

Войтович Віта

Ініціали, прізвище

Науковий керівник:

« ____ » _____ 2022 р.

Підпис

Терещенко Тетяна

Ініціали, прізвище

Робота допущена до захисту:

« ____ » _____ 2022 р.

Підпис

Щепанський

Едуард

Ініціали, прізвище